

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ
ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Οι υποθέσεις αναγκαστικών εξαφανίσεων

Σπουδαστής: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΕΡΑΣΟΒΙΤΗΣ
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑ ΔΟΥΣΗ

ΑΘΗΝΑ, 2020

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ
ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Οι υποθέσεις αναγκαστικών εξαφανίσεων

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΕΡΑΣΟΒΙΤΗΣ
(ΑΜ:1342201600088)

ΑΘΗΝΑ, 2020

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ABSTRACT	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
1.Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ.....	11
1.1 ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.....	11
1.2ΤΟ ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.....	14
2.ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ: ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ.....	16
2.1 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΟΗΕ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΣΕ ΑΥΤΗ.....	16
2.2 Η ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗ ΠΡΟΣΩΠΩΝ.....	19
3.ΟΙ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΔΑ.....	21
3.1 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΕΔΔΑ.....	21
3.2 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ.....	23

3.3 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ.....	26
3.4 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΩΝ.....	28
3.5 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ.....	29
3.6 Η ΜΕΓΑΛΗ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ: ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.....	31
3.6.1 ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ.....	31
3.6.2 Η ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.....	32
3.6.3 ΟΙ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ- Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ.....	33
4. ΟΙ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔιΔΔΑ.....	37
4.1 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΔιΔΔΑ.....	37
4.2 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ.....	38
4.3 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΩΝ.....	39
4.4 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ...	41
4.5 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ.....	43
4.6 Η ΠΡΩΤΗ ΥΠΟΘΕΣΗ: VELASQUEZ- RODRIGUEZ ΚΑΤΑ ΟΝΔΟΥΡΑΣ...	44
4.7 ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔιΔΔΑ.....	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	48
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	50
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	53

«τὸ εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον»
Θουκυδίδης (460-394 π.Χ.), *Επιτάφιος του Περικλή*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω αρχικά την επιβλέπουσα καθηγήτρια, κ. Εμμανουέλα Δούση, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, ώστε να εκπονήσω την συγκεκριμένη εργασία, καθώς και για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρείχε για την ολοκλήρωση και τελειοποίησή της. Θα ήθελα, επίσης, να εκφράσω την εκτίμησή μου για την συμβολή της κ.Δήμητρας Παπαγεωργίου κατά τη διαδικασία της έρευνας για το συγκεκριμένο θέμα.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου σε όλα τα κοντινά μου πρόσωπα για την υπομονή τους όλο αυτό το διάστημα, κυρίως, όμως, στη σύντροφό μου Μαρία για όλη τη στήριξη και τη βεβαιότητα πως θα τα καταφέρω.

Δημήτρης Κερασοβίτης

Σεπτέμβριος 2020

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΣΔΑ Αμερικανική Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

ΔιΔΔΑ Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΔΔΑ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΚατΔιΔΔΑ Καταστατικό του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΟΑΚ Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών

ΟΗΕ Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΠΓΔΜ Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

ΣτΕ Συμβούλιο της Ευρώπης

UNWGEID United Nations Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αναγκαστική εξαφάνιση αποτέλεσε μια πρακτική, η οποία ιστορικά ξεκίνησε από την ναζιστική Γερμανία, ενώ είναι ιδιαίτερος διαδεδομένη στα αυταρχικά καθεστώτα που επικρατούσαν σε αρκετές χώρες της Λατινικής Αμερικής για εκφοβισμό των πολιτικών αντιπάλων τη δεκαετία, κυρίως, του 1970. Επιπλέον, στην Ευρώπη φαίνεται πως οι περισσότερες υποθέσεις αφορούν κατά κύριο λόγο πολεμικές συγκρούσεις, όπως η επέμβαση της Ρωσίας στην Τσετσενία καθώς και η, συνεχώς, έντονη κατάσταση που επικρατεί στην νοτιανατολική Τουρκία ανάμεσα στις κρατικές αρχές και τον κουρδικό πληθυσμό της περιοχής. Είναι, λοιπόν, πολύ σημαντικό να ερευνήσουμε τη διαχείριση των υποθέσεων αναγκαστικών εξαφανίσεων, διότι πρόκειται για ένα φαινόμενο, το οποίο συνεχίζει να εφαρμόζεται στην ευρωπαϊκή και στην αμερικανική ήπειρο και λαμβάνει, μάλιστα, συνεχώς διάφορες παραλλαγές στην εκτέλεσή του. Η νομολογία και των δύο Δικαστηρίων πάνω στο ζήτημα πρέπει, συνεπώς να αναλυθεί, ώστε στο μέλλον να τεθεί επί τάπητος μια προσαρμοσμένη και βελτιωμένη προσέγγιση λαμβάνοντας υπόψη πάντα τα εκάστοτε δεδομένα.

Λέξεις- κλειδιά: αναγκαστική εξαφάνιση, ΕΔΔΑ, ΔιΔΔΑ, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Λατινική Αμερική, Ρωσία, Τουρκία

ABSTRACT

The enforced disappearance constitutes a method which historically began by nazist regime in Germany and is specially widespread in Latin America because of the dictatorial regimes of the area which dominated in the 1970s and used this method for threatening the political opponents. Additionally, the majority of the cases in Europe has mostly to do with conflicts, such as the Russian invasion in Chechnya and the continuing intense situation in the southeast region of Turkey between the State's officials and the Kurdish population. So, it is very important to look into the enforced disappearance cases' handling because it is a phenomenon which continues to be applied in the European and American continent and it, also, transforms into various permutations when it comes to its execution. The jurisprudence of both Courts on this subject should be analyzed so that an adapted and improved approach could be mooted in the future by taking into consideration the corresponding data.

Keywords: enforced disappearance, ECHR, IACHR, European Convention on Human Rights, American Convention on Human Rights, Latin America, Russia, Turkey.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια συγκριτικής ανάλυσης σχετικά με τη διαχείριση υποθέσεων αναγκαστικής εξαφάνισης ανάμεσα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Κατά το παρελθόν έχουν γίνει διάφορες έρευνες σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα. Συνήθως, όμως, εξετάζονταν συγκεκριμένες περιπτώσεις από το ένα εκ των δύο αυτών δικαστηρίων. Παράλληλα, γίνεται μια προσπάθεια αποτίμησης των αντίστοιχων αποφάσεων, για να γίνει κατανοητή η μέθοδος που έχει ακολουθηθεί, ώστε να φτάσει το αρμόδιο Δικαστήριο στο εκάστοτε πόρισμα. Για αυτό το λόγο, μέσα στο κείμενο υπάρχει ανάλυση μιας σημαντικής υπόθεσης στα αντίστοιχα κεφάλαια των δύο Δικαστηρίων, η οποία αποτέλεσε βασικό θεμέλιο της ευρωπαϊκής και αμερικανικής νομολογίας.

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι η σύνοψη της διεθνούς νομολογίας σχετικά με τις αναγκαστικές εξαφανίσεις στην ευρωπαϊκή και αμερικανική ήπειρο. Επίσης, βασική επιδίωξη αποτέλεσε η καταγραφή των βασικών αρχών που ακολουθούν τα δύο Δικαστήρια, ώστε να είναι δυνατή η εύρεση ομοιοτήτων και διαφορών στο χειρισμό του συγκεκριμένου νομικού ζητήματος αναλύοντας το γενικό θεωρητικό και θεσμικό αλλά και ιστορικό πλαίσιο στο οποίο ελήφθησαν οι συγκεκριμένες αποφάσεις. Τέλος, στόχος είναι και η ανάλυση υποθέσεων που σημάδεψαν την νομολογία, για να γίνει αντιληπτό στον αναγνώστη και σε πρακτικό επίπεδο το σκεπτικό και του ΕΔΔΑ και του ΔιΔΔΑ.

Σε ό,τι αφορά τη δομή του κειμένου, η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια και επιμέρους υποκεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση της δομής των δύο Δικαστηρίων, ενώ στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορική πορεία του όρου “αναγκαστική εξαφάνιση” καθώς και οι συμβάσεις που έχουν υπογραφεί σε διεθνές επίπεδο για την πρόληψη και την αποτροπή του φαινομένου. Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται οι υποθέσεις αναγκαστικών εξαφανίσεων που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του

Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο οποίο γίνεται αποτίμηση της διαχείρισής τους, ενώ αναφέρονται τα άρθρα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα οποία παραβιάζονται σε μια τέτοια περίπτωση. Το κεφάλαιο αυτό καταλήγει με την παρουσίαση της προσφυγής υπ' αριθ. 25781/94, γνωστής και ως υπόθεση Κύπρος κατά Τουρκίας, η οποία αποτέλεσε την πρώτη διακρατική υπόθεση αναγκαστικής εξαφάνισης που ουσιαστικά ήταν η αρχή εκδίκασης υποθέσεων αναγκαστικής εξαφάνισης από το ΕΔΔΑ. Τέλος, το τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο πραγματεύεται τις αντίστοιχες υποθέσεις του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ακολουθεί μια αντίστοιχη δομή. Αρχικά, γίνεται μια επισκόπηση της διαχείρισης από το ΔιΔΔΑ, την οποία ακολουθεί η αναφορά για τα άρθρα της Αμερικανικής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που υφίστανται παραβίαση. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η πρώτη υπόθεση αναγκαστικής εξαφάνισης που εκδικάστηκε από το ΔιΔΔΑ και πρόκειται για την υπόθεση Velásquez-Rodríguez κατά Ονδούρας. Το κεφάλαιο καταλήγει με μια τελική αποτίμηση των αποφάσεων του ΔιΔΔΑ, συμβάλλοντας έτσι στην τελική σύγκριση με τις αντίστοιχες του ΕΔΔΑ.

1.Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

1.1 ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης, με έδρα το Στρασβούργο. Η δράση του ξεκίνησε το 1959¹. Το ΕΔΔΑ θεσπίζει τον κανονισμό του και καθορίζει τη δικονομία του, ενώ ο πρώτος κανονισμός του Δικαστηρίου υιοθετήθηκε το 1959. Από τότε έχουν υπάρξει αρκετές τροποποιήσεις με την τελευταία να υιοθετείται τον Απρίλιο του 2018. Αρμοδιότητά του αποτελεί η εξέταση όλων των υποθέσεων που αφορούν την εφαρμογή των διατάξεων της ΕΣΔΑ, ενώ αποφαινεται και για περιπτώσεις αμφισβήτησης της δικαιοδοσίας του (Περράκης, 2020, σ.191)

Απαρτίζεται από 47 δικαστές και κάθε συμβαλλόμενο κράτος της ΕΣΔΑ έχει έναν δικαστή στη σύνθεσή του, σύμφωνα με το άρθρο 20 της ΕΣΔΑ (Περράκης, 2020, σ.188). Κάθε κράτος μέλος υποβάλλει μια λίστα τριών υποψηφιοτήτων, στην οποία πρέπει να εκπροσωπούνται και τα δύο φύλα και καταρτίζεται μέσω εθνικής διαδικασίας επιλογής εναρμονισμένης με τα κριτήρια της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης (Περράκης, 2020, σ.189). Η θητεία των δικαστών είναι 9ετής, χωρίς δυνατότητα επανεκλογής, ενώ πρέπει να τονιστεί πως με βάση το άρθρο 23 παρ.2 της ΕΣΔΑ η θητεία των δικαστών λήγει μόλις συμπληρώσουν το 70ο έτος της ηλικίας τους.

Επιπλέον στο άρθρο 21 της ΕΣΔΑ αναφέρεται ρητά πως πρέπει να διαθέτουν υψηλό ηθικό κύρος, να διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα και να είναι νομικοί αναγνωρισμένου κύρους. Επίσης, στο ίδιο άρθρο τονίζεται πως οι δικαστές είναι ανεξάρτητοι και δεν εκπροσωπούν το κράτος του οποίου είναι υπήκοοι (Περράκης 2020, σ.189).

¹ Council of Europe, *The Court in brief*, διαθέσιμο στο: <https://edoc.coe.int/en/european-court-of-human-rights/5630-the-court-in-brief.html> (10/5/20).

Η ολομέλεια του ΕΔΔΑ εκλέγει τον Πρόεδρο. Μάλιστα για την περίοδο 1919-1920 Πρόεδρος ήταν ο Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος, ο οποίος ήταν ο πρώτος Έλληνας που έλαβε το συγκεκριμένο αξίωμα και στις 18 Μαΐου αντικαταστάθηκε από τον Ισλανδό Robert Spano². Από το ΕΔΔΑ εκλέγονται και ένας ή δύο Αντιπρόεδροι για τρία χρόνια με επανεκλέξιμη θητεία³. Ο Γραμματέας του Δικαστηρίου εκλέγεται έπειτα από διαβούλευση του ΕΔΔΑ με τον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης (Περράκης, 2020, σ.189). Βάσει του άρθρου 26 της ΕΣΔΑ, η ολομέλεια του Δικαστηρίου συνέρχεται κάθε φορά που υπάρχει ανάγκη και για τη λειτουργία του απαιτείται απαρτία των 2/3 των μελών. Για την εξέταση των υποθέσεων που χειρίζεται το ΕΔΔΑ υπάρχουν τέσσερις διαφορετικοί σχηματισμοί και είναι οι εξής:

α) μονός δικαστής (single judge),

β) 3μελείς Επιτροπές,

γ) 7μελή Τμήματα και

δ) το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης που αποτελείται από 17 δικαστές.

Ο μονός δικαστής αποφαινεται για τις προσφυγές που εκπορεύονται από το άρθρο 34. Έχει τη δυνατότητα να τις κρίνει παραδεκτές, όταν η απόφασή του δεν απαιτεί περαιτέρω εξέταση ή βασίζεται στην παγιωμένη νομολογία του ΕΔΔΑ. Σε κάθε μία από αυτές τις περιπτώσεις η απόφασή του είναι οριστική. Σε διαφορετική περίπτωση, παραπέμπει την υπόθεση στις Επιτροπές ή τα Τμήματα του ΕΔΔΑ (Περράκης, 2020, σ.190).

² European Court of Human Rights, *Presidency of the Court*, διαθέσιμο στο: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/president&c=> (12/5/20).

³ Council of Europe, *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14*, Article 26, 4 November 1950, ETS 5, διαθέσιμο στο: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (18/4/20).

Οι τριμελείς Επιτροπές έχουν ως αρμοδιότητα να αποφαινούνται για το παραδεκτό μιας ατομικής προσφυγής με ομοφωνία ή να διαγράφουν μια υπόθεση από το πινάκιο πάλι με ομοφωνία, εάν δεν απαιτείται συμπληρωματική εξέτασή της. Η απόφαση της Επιτροπής είναι οριστική (Περράκης, 2020, σ.190).

Αν μια ατομική προσφυγή κριθεί ως παραδεκτή από τις Επιτροπές, διαβιβάζεται στα Τμήματα, ώστε να αποφανθούν επί του παραδεκτού σε προθεσμία τριών μηνών. Αν δεν έχει αποφασίσει η Επιτροπή για την προσφυγή, τότε τα Τμήματα αποφασίζουν επί του παραδεκτού και του βάσιμου της ατομικής προσφυγής, ενώ το ίδιο ισχύει και για τις διακρατικές προσφυγές, σύμφωνα με το άρθρο 29 της ΕΣΔΑ (Περράκης, 2020, σ.190).

Στο Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης (Grande Chambre) συμμετέχει ο Πρόεδρος ή ο Αντιπρόεδρος και ο δικαστής που κατέχει την ιθαγένεια του διάδικου κράτους, ενώ τα υπόλοιπα μέλη ορίζονται με κλήρωση. Σε περίπτωση που ο δικαστής του διάδικου κράτους δε δύναται να συμμετέχει, αντικαθίσταται από ένα δικαστή ad hoc, ο οποίος διατελεί με ανεξαρτησία τα καθήκόντά του, βάσει των διατάξεων του άρθρου 27 της ΕΣΔΑ (Περράκης, 2020, σ.190).

Το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης καθίσταται αρμόδιο σε δύο περιπτώσεις. Η πρώτη περίπτωση είναι αυτή της παραπομπής. Αυτό συμβαίνει σε έκτακτες περιπτώσεις μετά από αίτηση των μερών για παραπομπή στο Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης. Το Συμβούλιο του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης αποφασίζει αν θα γίνει αποδεκτή η παραπομπή, ώστε να εξεταστεί η υπόθεση εκ νέου⁴. Η παραίτηση αποτελεί την δεύτερη περίπτωση. Αυτό συμβαίνει, όταν εξετάζεται υπόθεση που μπορεί να εγείρει ζήτημα ως προς την ερμηνεία των διατάξεων της Σύμβασης ή όταν η απόφαση για την υπόθεση δύναται να δημιουργήσει αντίφαση με την ήδη υπάρχουσα νομολογία⁵.

⁴ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Το ΕΔΔΑ σε 50 ερωτήσεις, σελ.7,

Διαθέσιμο στο: https://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_ELL.pdf (25/4/20)

⁵ ό.π.

Το ΕΔΔΑ θεσπίζει τον κανονισμό του και καθορίζει τη δικονομία του. Ο πρώτος κανονισμός του Δικαστηρίου υιοθετήθηκε το 1959. Από τότε έχουν υπάρξει αρκετές τροποποιήσεις με την τελευταία να υιοθετείται τον Απρίλιο του 2018 (Περράκης, 2020, σ.191).

1.2 ΤΟ ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σύμφωνα με το άρθρο 1 του ΚατΔιΔΔΑ είναι «ένας αυτόνομος δικαστικός θεσμός του οποίου ο σκοπός είναι η εφαρμογή και ερμηνεία της Αμερικανικής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»(Περράκης, 2020, σ.306). Ιδρύθηκε το 1979 και η έδρα του βρίσκεται στο San Jose της Κόστα Ρίκα.

Πρόκειται για ένα όργανο περιορισμένης σύνθεσης, το οποίο αποτελείται από 7 δικαστές, υπηκόους κρατών-μελών του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών. Οι δικαστές εκλέγονται για έξι χρόνια και έχουν τη δυνατότητα επανεκλογής για μια θητεία⁶. Τα μέλη του δικαστηρίου είναι νομικοί υψηλού κύρους με αναγνωρισμένη αρμοδιότητα σε θέματα δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Οι αρμοδιότητες του ΔιΔΔΑ είναι παρόμοιες με αυτές του ΕΔΔΑ. Εκδικάζει υποθέσεις που εισάγουν ενώπιόν του τα κράτη-μέλη ή η Διαμερικανική Επιτροπή⁷

⁶ Organization of American States (OAS), *American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose", Costa Rica*, Article 54, 22 November 1969, Διαθέσιμο στο: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (2/5/20)

⁷ Organization of American States (OAS), *American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose", Costa Rica*, Article 61, 22 November 1969, Διαθέσιμο στο: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (2/5/20)

και σχετίζονται με παραβιάσεις των δικαιωμάτων που αναφέρονται στις διατάξεις της ΑΣΔΑ. Προκειμένου να ενεργοποιηθεί η διαδικασία του, θα πρέπει πρώτα τα κράτη-μέλη με δήλωσή τους να αποδεχθούν την αρμοδιότητά του⁸. Η προαιρετική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου αναγνωρίζεται σήμερα από 21 χώρες. Το αξιοσημείωτο είναι πως το Δικαστήριο άργησε να ενεργοποιήσει αυτή του τη δικαιοδοσία, καθώς η πρώτη υπόθεση για την οποία βγήκε απόφαση ήταν η υπόθεση Velásquez-Rodríguez το 1988(Περράκης, 2020, σ.306). Επιπλέον, πρέπει να αναφέρουμε πως οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι οριστικές και δεν επιδέχονται ένδικα μέσα⁹.

Το Διαμερικανικό Δικαστήριο διαθέτει, επίσης, και ευρύτατη γνωμοδοτική αρμοδιότητα. Είναι μια ιδιαίτερα σημαντική «αποστολή» του Δικαστηρίου, καθώς με αυτόν τον τρόπο του επιτρέπεται να καλύψει την ερμηνεία της ΑΣΔΑ, αλλά και άλλων διεθνών συνθηκών σχετικών με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις αμερικανικές χώρες, ενώ έχει τη δυνατότητα να γνωμοδοτεί για τον βαθμό που είναι συμβατή η εσωτερική νομοθεσία των κρατών με το συμβατικό διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην ομοιόμορφη εφαρμογή της ΑΣΔΑ στην εσωτερική νομοθεσία των κρατών μελών του ΟΑΚ(Περράκης, 2020, σ.308).

Τα τελευταία χρόνια φαίνεται πως το Δικαστήριο παράγει σημαντικό έργο σε επίπεδο προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανάπτυξης του διεθνούς δικαίου, καθώς μέχρι και τον Ιανουάριο του 2018 είχε εκδώσει 354 αποφάσεις, 26 γνωμοδοτήσεις και σε 609 υποθέσεις έχει λάβει πληθώρα προληπτικών μέτρων, αριθμοί που κρίνονται ως απολύτως θετικοί (Περράκης, 2020, σ.311).

⁸ Organization of American States (OAS), *American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose"*, Costa Rica, Article 62, 22 November 1969, Διαθέσιμο στο: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (2/5/20)

⁹ Organization of American States (OAS), *American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose"*, Costa Rica, Article 67, 22 November 1969, Διαθέσιμο στο: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (2/5/20)

2.ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ:ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

2.1 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΟΗΕ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΣΕ ΑΥΤΗ

Η μέθοδος της αναγκαστικής εξαφάνισης έχει τις ρίζες της στη Ναζιστική Γερμανία, όταν στις 7 Δεκεμβρίου 1941 ο Α.Χίτλερ εξέδωσε το μυστικό διάταγμα “Νύχτας και Ομίχλης” με στόχο την απομάκρυνση όλων των επικίνδυνων ατόμων για την ασφάλεια της Γερμανίας από τις κατεχόμενες περιοχές της Δυτικής Ευρώπης. Οι συλληφθέντες είτε εκτελέστηκαν είτε οδηγήθηκαν κρυφά στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, χωρίς προφανώς να έχουν καμία επικοινωνία με τις οικογένειές τους, με απώτερο σκοπό την τελική εξόντωσή τους¹⁰.

Με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η τακτική αυτή άρχισε να διαδίδεται σε χώρες με απολυταρχικά καθεστώτα με σκοπό την εξόντωση πολιτικών αντιπάλων. Μια χώρα,στην οποία ασκήθηκε αυτή η τακτική κατά τη δεκαετία του ‘60, ήταν η Γουατεμάλα. Τη δεκαετία του ‘70 το φαινόμενο άρχισε να παίρνει μεγάλες διαστάσεις,κατά κύριο λόγο, στις δικτατορίες της Λατινικής Αμερικής. Από εκείνη την περίοδο,λοιπόν, ξεκίνησε μια μεγάλη συζήτηση σχετικά με την προστασία που πρέπει να παρέχεται στα θύματα τέτοιων περιπτώσεων.

Στις 20 Δεκεμβρίου 2006 ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών,βασισζόμενος στα προηγούμενα σχετικά ψηφίσματα 33/173,47/133, 1989/65 και 44/162, υιοθέτησε την

¹⁰ Εγκυκλοπαίδεια Britannica, *Night and Fog Decree*, διαθέσιμο στο:

<https://www.britannica.com/topic/Night-and-Fog-Decree> (21/5/20)

Διεθνή Σύμβαση για την Προστασία Όλων των Ανθρώπων από Αναγκαστική Εξαφάνιση και τέθηκε σε ισχύ στις 23 Δεκεμβρίου 2010¹¹.

Σύμφωνα με την συγκεκριμένη Σύμβαση, ως “αναγκαστική εξαφάνιση” ορίζεται η σύλληψη, η κράτηση, η αρπαγή ή οποιαδήποτε άλλη μορφή στέρησης της ελευθερίας από όργανα του Κράτους ή από πρόσωπα ή ομάδες προσώπων που ενεργούν με την άδεια, υποστήριξη ή συναίνεση του Κράτους, η οποία ακολουθείται από άρνηση παραδοχής στέρησης της ελευθερίας ή από απόκρυψη της τύχης ή του τόπου όπου βρίσκεται το εξαφανισμένο πρόσωπο, κάτι το οποίο θέτει ένα τέτοιο πρόσωπο εκτός της προστασίας του νόμου. Ο συγκεκριμένος ορισμός τοποθετείται στο άρθρο 2 αυτής της Σύμβασης¹².

Παρατηρεί κανείς πως σε αυτόν τον ορισμό η ιδιότητα του δράστη περιέχει τα όργανα του κρατικού μηχανισμού, π.χ. τα σώματα ασφαλείας ή τις μυστικές υπηρεσίες, αλλά και παρακρατικές ομάδες (Ζαρογιάννη και Σαλονικίδης, 2018, σ.124). Δράστης μπορεί, επίσης, να θεωρηθεί κάποιο πρόσωπο που δρα με την άδεια ή την υποστήριξη του Κράτους. Συνήθως, πρόκειται για μέλη παραστρατιωτικών οργανώσεων. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως πολλές πρόσφατες υποθέσεις εξαφανίσεων πραγματοποιούνται από δράστες τέτοιου είδους (Ζαρογιάννη και Σαλονικίδης, 2018, σ.125).

Όσον αφορά το πλαίσιο ορισμού του θύματος, αυτό προκύπτει από το άρθρο 24 παρ.1 της Διεθνούς Σύμβασης. Τα θύματα χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: α) τα άτομα που υπόκεινται τα ίδια στην αναγκαστική εξαφάνιση ή τα άτομα που

¹¹ UN General Assembly, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, 20 December 2006, διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-16&chapter=4 (10/4/20)

¹² UN General Assembly, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, Article 2, 20 December 2006, διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-16&chapter=4 (10/4/20)

υπέστησαν βλάβη ως άμεσο αποτέλεσμα μιας αναγκαστικής εξαφάνισης και β) τα συγγενικά πρόσωπα του άμεσου θύματος λόγω της αλληλεξάρτησης που τυχόν έρθουν. Συνεπώς, η ιδιότητα του θύματος επεκτείνεται και στα συγγενικά πρόσωπα του θύματος, άρα επεκτείνονται σε αυτά και οι αντίστοιχες αξιώσεις για γνώση της αλήθειας και επανόρθωση, οι οποίες αναφέρονται αντίστοιχα στις παραγράφους 2 και 5 του άρθρου 24 (Ζαρογιάννη και Σαλονικίδης, 2018, σ.125).

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων υποθέσεων είναι η άρνηση του δράστη σχετικά με την ανάμειξή του ως προς τον περιορισμό της ελευθερίας του θύματος, καθώς και η άρνηση παροχής πληροφοριών σε σχέση με τις συνθήκες διαβίωσης, τον τόπο κράτησης και την γενικότερη τύχη του θύματος (Ζαρογιάννη και Σαλονικίδης, 2018, σ.125). Σε μια τέτοια περίπτωση υπάρχει ξεκάθαρη παραβίαση του δικαιώματος για δίκαιη δίκη και του δικαιώματος για επαρκή γνώση των συνθηκών κράτησης του θύματος, δικαιώματα κατοχυρωμένα από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα¹³, το οποίο υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ το 1966.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης δίνει μεγάλη σημασία στη Διεθνή Σύμβαση. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως σταδιακά η μεγάλη πλειοψηφία των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει υπογράψει τη Σύμβαση¹⁴. Η πιο “ήχηρη” απουσία μέχρι στιγμής από την ευρωπαϊκή ήπειρο είναι αυτή του Ηνωμένου Βασιλείου.

¹³ UN General Assembly, *International Covenant on Civil and Political Rights*, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171, διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4 (15/4/20)

¹⁴ UN General Assembly, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, 20 December 2006, διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-16&chapter=4 (10/4/20)

Μάλιστα, οι περισσότερες χώρες δεν δήλωσαν ότι έχουν επιφυλάξεις πάνω στα άρθρα της Σύμβασης, παρά μόνο έκαναν δηλώσεις πάνω σε συγκεκριμένα άρθρα. Για παράδειγμα, η Γερμανία έκανε δήλωση σχετικά με τα άρθρα 16,17,18 και 24¹⁵.

Αξίζει να σημειωθεί πως στην Επιτροπή για τις Αναγκαστικές Εξαφανίσεις (Committee on Enforced Disappearances), η οποία ελέγχει την εφαρμογή της αντίστοιχης Διεθνούς Σύμβασης, ήταν σημαντική η συνεισφορά των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Έχουν υποβληθεί τελικές παρατηρήσεις για αρκετές αναφορές που έχουν υποβάλλει κράτη-μέλη του ΣτΕ, όπως η Αρμενία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, το Μαυροβούνιο, η Ολλανδία, η Σερβία και η Ισπανία¹⁶.

Στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχουν φτάσει πολλές αντίστοιχες υποθέσεις. Κατά κύριο λόγο, οι υποθέσεις αυτές υπάγονται στα άρθρα 2 (δικαίωμα στη ζωή), 3(απαγόρευση των βασανιστηρίων), 5(δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) και 13(δικαίωμα πραγματικής προσφυγής)¹⁷.

2.2 Η ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Ο μεγάλος αριθμός υποθέσεων σχετικές με τις αναγκαστικές εξαφανίσεις στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής, κυρίως, οδήγησε τον Οργανισμό

¹⁵ UN General Assembly, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, Declarations and Reservations, 20 December 2006, διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-16&chapter=4 (10/4/20)

¹⁶ Council of Europe: Commissioner for Human Rights, *Missing persons and victims of enforced disappearance in Europe*, March 2016, σελ. 7, διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/missing-persons-and-victims-of-enforced-disappearance-in-europe-issue-/16806daa1c> (8/5/20)

¹⁷ Council of Europe: Commissioner for Human Rights, *Missing persons and victims of enforced disappearance in Europe*, March 2016, σελ. 7, διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/missing-persons-and-victims-of-enforced-disappearance-in-europe-issue-/16806daa1c> (8/5/20)

Αμερικανικών Κρατών στην υπογραφή της Διαμερικανικής Σύμβασης για την Αναγκαστική Εξαφάνιση Ανθρώπων (Inter-American Convention on the Forced Disappearance of Persons) στις 6 Σεπτεμβρίου 1994 στην πόλη Μπελέμ της Βραζιλίας¹⁸. Η Διαμερικανική Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ στις 28 Μαρτίου 1996.

16 από τα 34 κράτη-μέλη του ΟΑΚ υπέγραψαν τη Σύμβαση αυτή και προχώρησαν στη συνέχεια στην επικύρωση και σταδιακά στην ενσωμάτωσή της στα εθνικά δίκαια. Στις χώρες αυτές δεν περιέχονται οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και ο Καναδάς, χώρες που μέχρι και σήμερα δεν έχουν προσχωρήσει στην Διαμερικανική Σύμβαση για την Αναγκαστική Εξαφάνιση Ανθρώπων.

Ορισμένα από τα συμβαλλόμενα κράτη-μέλη δήλωσαν επιφυλάξεις σχετικά με διατάξεις της παρούσας Σύμβασης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Γουατεμάλα, η οποία, ακολουθώντας τη Διάταξη XIX της Σύμβασης που αναφέρει πως τα κράτη έχουν τη δυνατότητα επιφύλαξης σε όποιο στάδιο της Σύμβασης, δήλωσε τις επιφυλάξεις της σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου V, καθώς το άρθρο 27 του Πολιτικού της Συντάγματος ανέφερε πως “δεν μπορούν να θεσπιστούν διαδικασίες έκδοσης για πολιτικά εγκλήματα για τους υπηκόους της Γουατεμάλας, οι οποίοι σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να παραδοθούν σε αλλοδαπές κυβερνήσεις, εκτός αν αυτές προβλέπονται σε Συνθήκες και Συμβάσεις σχετικές με εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ή κατά του Διεθνούς Δικαίου”¹⁹. Το πρόβλημα εκείνη την περίοδο ήταν πως δεν υπήρχε στην εθνική νομολογία της Γουατεμάλας πρόβλεψη για το ζήτημα της έκδοσης των εγκληματιών. Παρόλα αυτά, η απόσυρση

¹⁸ Organization of American States (OAS), *Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons*, 9 June 1994, διαθέσιμο στο: <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-60.html> (13/5/20)

¹⁹ Constitution of the Republic of Guatemala, Article 27, 1985 (as amended to 1993), διαθέσιμο στο: <http://constitutionnet.org/> (25/4/20)

της επιφύλαξης επί του άρθρου V πραγματοποιήθηκε αμέσως την ίδια μέρα,στις 7 Σεπτεμβρίου 2001²⁰

3.ΟΙ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΔΑ

3.1 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΕΔΔΑ

Όπως φαίνεται και από τη νομολογία που έχει παρατεθεί, οι περισσότερες υποθέσεις αναγκαστικών εξαφανίσεων αφορούν τα κράτη της Τουρκίας και της Ρωσίας. Οι υποθέσεις με εναγόμενο κράτος την Τουρκία αφορούν κατά κύριο λόγο σε ένοπλες διαμάχες στα νοτιοανατολικά της χώρας με τον κουρδικό πληθυσμό που κατοικεί εκεί(Pervou, 2016, σ.60), ενώ οι αντίστοιχες υποθέσεις για την Ρωσία αφορούν την επέμβαση στην Τσετσενία²¹. Μάλιστα, οι τουρκικές υποθέσεις προκάλεσαν το ενδιαφέρον της UNWGEID, η οποία ανέφερε πως οι εξαφανίσεις ήταν συνεχείς, γεγονός που προκάλεσε την απορία για το ρόλο του τουρκικού κράτους σε αυτές.

Σε γενικό βαθμό το ΕΔΔΑ, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, ζητά αποδείξεις «πέραν πάσης αμφιβολίας». Πολλές φορές, όμως, αυτό δεν βοηθούσε τους προσφεύγοντες, καθώς έπρεπε να παρέχουν στοιχεία που δεν είναι εύκολα προσβάσιμα, ώστε να εξεταστεί η υπόθεσή τους (probatio diabolica) (Scovazzi and Citroni, 2007,σ.190).

²⁰ Organization of American States (OAS), *Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons*, 9 June 1994, διαθέσιμο στο: <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-60.html> (13/5/20)

²¹ Πρακτορείο Reuters,(2002), «Οι τρεις μέρες που συγκλόνισαν τη Μόσχα», *Καθημερινή*, 27 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/133173/article/epikairothta/kosmos/oi-treis-meres-poy-sygklonisan-th-mosxa>

Μετά από κάποιο διάστημα υιοθετήθηκε μια πιο ευέλικτη προσέγγιση ως απόρροια εξαφανίσεων στον Βόρειο Καύκασο. Σε αυτήν την αλλαγή πλευσης δόθηκε το έναυσμα για μια ριζική βελτίωση στην αντίστοιχη ευρωπαϊκή νομολογία, καθώς τέθηκαν συγκεκριμένα κριτήρια που ελήφθησαν υπόψη για τις παρόμοιες περιπτώσεις εξαφανίσεων που έλαβαν χώρα στα ρωσικά εδάφη, ώστε να μπορέσουν να διαλευκανθούν πιο άμεσα, αποφεύγοντας με αυτόν τον τρόπο την κωλυσιεργία που προκαλούσε η προηγούμενη «σκληρή» τακτική του στις τουρκικές υποθέσεις. Έτσι, ουσιαστικά κατάφερε να μειώσει την περαιτέρω ηθική βλάβη που προκαλούταν στα θύματα(Pergou, 2016,σ.63).

Στα θετικά θα πρέπει να προστεθούν οι θετικές υποχρεώσεις που εκπορεύονται για τα κράτη-μέλη του ΣτΕ μέσω της ΕΣΔΑ, με κυριότερη αυτή της διεξαγωγής λεπτομερούς και ουσιαστικής έρευνας με σκοπό την προστασία των πολιτών. Επιπλέον, το Δικαστήριο του Στρασβούργου βελτιώνει σταδιακά μια αμφίσημη έννοια που προκύπτει σε αυτές τις περιπτώσεις: η έννοια του θύματος. Για την έννοια αυτή προκύπτουν δύο κατηγορίες: α) οι εξαφανισμένοι που εικάζεται πως είναι νεκροί λόγω της περιόδου εξαφάνισης και β) οι νεκροί των οποίων η κατάσταση δεν επηρεάστηκε από την εξαφάνισή του(Pergou, 2016, σ.63). Για τη διόρθωση αυτού του προβλήματος το ΕΔΔΑ άρχισε να αναγνωρίζει το δικαίωμα στην αλήθεια που κατέχει η πλευρά του θύματος, το οποίο άρχισε να υπάγεται στις θετικές υποχρεώσεις των κρατών²².

Από την άλλη μεριά, η ευρωπαϊκή νομολογία βρίσκεται σε «πειραματικό» στάδιο σε σχέση με την αντίστοιχη στις χώρες της Αμερικανικής ηπείρου. Αυτό το γεγονός αποδίδεται στον μικρό αριθμό στρατιωτικών δικτατοριών που επιβλήθηκαν στις χώρες της Ευρώπης μετά τον καταστροφικό Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και έτσι, δεν εφαρμόστηκε σε μεγάλο βαθμό η μέθοδος της αναγκαστικής εξαφάνισης, όπως συνέβη στη Λατινική Αμερική(Pergou, 2016, σ.63). Συνεπώς, μέχρι να προκύψουν οι υποθέσεις στην Τουρκία, κατά κύριο λόγο, το ΕΔΔΑ διατηρούσε, κατά κύριο λόγο, μια απόσταση από αυτό το φαινόμενο(Pergou, 2016, σ.63).

²² Βλ. ΕΔΔΑ, El-Masri v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM), App. No. 39630/09 (ECHR 13 December 2012)

Σταδιακά, η σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ προοδεύει και καλύπτει όλο και μεγαλύτερο ποσοστό τέτοιων υποθέσεων. Πέραν των υποθέσεων με εναγόμενα κράτη την Τουρκία και τη Ρωσία, οι οποίες ήταν παρεμφερείς με τις λατινοαμερικανικές μεθόδους, το Δικαστήριο του Στρασβούργου έχει κληθεί να διαχειριστεί εξαφανίσεις που προκλήθηκαν από μεγάλο αιματοκύλισμα με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα τις υποθέσεις Κύπρος κατά Τουρκίας και Janowies κ.ά. κατά Ρωσίας για τα γεγονότα στο Κατύν, προσπαθώντας να ελέγξει ευαίσθητα ιστορικά γεγονότα. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ διαχειρίζεται και υποθέσεις σύγχρονων μεθόδων εξαφάνισης διαφορετικών από τις αρχικές τακτικές που είχαν παρατηρηθεί²³. Μπορεί, μάλιστα, κάλλιστα να θεωρήσει κάποιος πως με την πρόσφατη νομολογία του το ΕΔΔΑ πρωτοπορεί εξισορροπώντας την μυστική κράτηση σε φυλακές με την αναγκαστική εξαφάνιση(Pervou, 2016, σ.64).

Ένας κρίσιμος παράγοντας στην αποτίμηση της ευρωπαϊκής νομολογίας είναι η δικαστική ακαμψία που επέδειξε το ΕΔΔΑ. Η παγιωμένη αντίληψη για αποδεικτικά στοιχεία πέραν εύλογης αμφιβολίας και η διχογνωμία αν η αναγκαστική εξαφάνιση αποτελεί παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή και την απαγόρευση των βασανιστηρίων δε βοήθησαν το ΕΔΔΑ να αντιμετωπίσει ουσιαστικά το φαινόμενο της αναγκαστικής εξαφάνισης μέχρι να αλλάξει πρόσφατα τη στάση του. Αυτό είχε συμβεί, καθώς το ΕΔΔΑ έδειξε να εμμένει στην παραδοσιακή του νομολογία χωρίς να ανοίξει κανάλια επικοινωνίας με άλλες νομικές τάξεις, μια στάση που αποδείχθηκε αρκετά δυσκίνητη και για αυτό το λόγο κρίθηκε αναγκαία η μετατόπιση νοοτροπίας που ακολούθησε(Pervou, 2016, σ.64).

3.2 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

²³ Βλ. ΕΔΔΑ, Al Nashiri & Husayn v. Poland, App No.28761/11 (ECHR 24 July 2014).Επίσης, ΕΔΔΑ, Abu Zubaydah v. Lithuania, App No.46454/11 (lodged 14 July 2011).

Οι αναγκαστικές εξαφανίσεις σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ φαίνεται πως παραβιάζουν σε πρώτο βαθμό το άρθρο 5 περί του δικαιώματος στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια²⁴ και στη συνέχεια το άρθρο 2 για το δικαίωμα στη ζωή (Ακτύπης, 2017, σ.115).

Σχετικά με το άρθρο 5, ο βασικός σκοπός του είναι «η αποτροπή αυθαίρετων ή αδικαιολόγητων στερήσεων της ελευθερίας» (Μπολάνη, 2017, σ.167). Υπό αυτό το πρίσμα, λοιπόν, θεωρείται πως «το κύριο ζήτημα, το οποίο τίθεται σχετικά με τη μεταχείριση των ανθρώπων που κρατούνται χωρίς επίσημη καταγραφή και εξαιρούνται από τις προαπαιτούμενες δικαστικές διαδικασίες, αποτελεί ένα επιπρόσθετο και επιβαρυντικό στοιχείο που υπόκειται στο άρθρο 5»²⁵ (Vermeulen, 2012, σ.164). Επίσης το ΕΔΔΑ έχει ξεκαθαρίσει πως η θεμελιώδης αρχή της συγκεκριμένης διάταξης είναι η ελευθερία από αυθαίρετη κράτηση στα χέρια των κρατικών αρχών σε κάθε δημοκρατικό καθεστώς²⁶ (Μπολάνη, 2017, σ.167).

Για αυτόν τον λόγο αποτελεί ένα από τα κύρια παραβιαζόμενα δικαιώματα σε περιπτώσεις αναγκαστικής εξαφάνισης. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση El-Masri κατά ΠΓΔΜ (νυν Βόρεια Μακεδονία) στην οποία τονίστηκε πως η απαγωγή και η μυστική κράτηση του προσφεύγοντος χωρίς δυνατότητα επικοινωνίας συνιστά αναγκαστική εξαφάνιση²⁷(Μπολάνη, 2017, σ.167).

Η έκφραση «δικαίωμα στην ελευθερία και ασφάλεια» όπως τιτλοφορείται το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ αποτελεί ένα αδιαίρετο και αναφαίρετο δικαίωμα και συνεπώς η ασφάλεια εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της ελευθερίας, όπως ειπώθηκε από το Δικαστήριο στην υπόθεση Kurt κατά Τουρκίας. Ουσιαστικά, βάσει της ερμηνείας που έχουν προσδώσει οι αρμόδιοι δικαστές παρατηρείται πως «το διακύβευμα είναι η

²⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, Kurt v. Turkey, App. No. 15/1997/799/1002 (ECtHR 25 May 1998).

²⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, Kurt v. Turkey App. No. 15/1997/799/1002 (ECtHR 25 May 1998), παρ. 115

²⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, Kurt v. Turkey, App. No. 15/1997/799/1002 (ECHR 25 May 1998), παρ.122 και ΕΔΔΑ, Medvedyev and others v. France, App. No. 3394/03 (ECHR 29 March 2010), παρ. 76.

²⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, El-Masri v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM), App. No. 39630/09 (ECHR 13 December 2012), παρ. 234-241.

φυσική ελευθερία των ατόμων αλλά και η προσωπική τους ασφάλεια»²⁸(Μπολάνη, 2017, σ.167).

Κάθε πράξη στέρησης της ελευθερίας πρέπει να ελέγχεται δικαστικά και οι κρατικές αρχές είναι υπόλογες για τον έλεγχο αυτό. Η μυστική κράτηση ενός ατόμου αποτελεί μια κατ' εξοχήν άρνηση αυτών των δικαιωμάτων και συνεπώς παραβιάζεται το άρθρο 5²⁹. Αυτές οι αρχές παρέπεμπαν κατά κύριο λόγο στις υποθέσεις «μυστικών πτήσεων» υπό την εποπτεία της CIA με σκοπό τις παραδόσεις υπόπτων για τρομοκρατία³⁰(Μπολάνη, 2017, σ.168).

Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει πως τα κράτη, τα οποία δύνανται να στερήσουν την ατομική ελευθερία ενός ατόμου, πρόκειται να δράσουν με καλή πίστη. Η πρόθεση στέρησης της φυσικής ελευθερίας ενός ατόμου δεν πρέπει να αποκρύπτεται σκοπίμως από τις κρατικές αρχές (Μπολάνη, 2017, σ.168). Παράλληλα, το άτομο που κρατείται πρέπει να έχει τη δυνατότητα προσφυγής με όλα τα νόμιμα μέσα, ώστε να διατηρήσει την ελευθερία του³¹(Μπολάνη, 2017, σ.168). Για να υπάρξει σωστή καταγραφή των γεγονότων θα πρέπει να είναι γνωστά τα στοιχεία της κράτησης, δηλαδή η ημερομηνία, ο τόπος και ο χρόνος, καθώς και ο λόγος κράτησης και τα ονόματα αυτών που την εκτελούν, έτσι ώστε η κράτηση να είναι συμβατή με τις νόμιμες προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 5 παρ.1³²

Στο σημείο αυτό πρέπει να προστεθεί το γεγονός πως από την πρώτη πρόταση στην παράγραφο 1 του άρθρου 5 (*Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλειαν.*) εκπορεύεται η θετική υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει την

²⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Kurt v. Turkey, App. No. 15/1997/799/1002 (ECHR 25 May 1998), παρ.123.

²⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, Kurt v. Turkey (App. No. 15/1997/799/1002), παρ.123-124. Επίσης, ΕΔΔΑ, Cyprus v. Turkey, App. No. 25781/94 (ECHR 12 May 2014), παρ.147 και ΕΔΔΑ, Umarova v. Russia, App. No. 25654/08 (ECHR 31 July 2012), παρ.107.

³⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, El-Masri v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM), App. No. 39630/09 (ECHR 13 December 2012), παρ. 230-233.

³¹ Βλ. ΕΔΔΑ, Giorgi Nikolaishvili v. Georgia, App. No. 37084/04 (ECHR 13 April 2009), παρ. 52-53.

³² Βλ. ΕΔΔΑ, Çakıcı v. Turkey App. No. 23657/94 (ECHR 8 July 1999), παρ.105.

ελευθερία των ατόμων που βρίσκονται στη δικαιοδοσία του(Μπολάνη, 2017, σ.168). Απαιτείται, λοιπόν, η λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την προστασία των ατόμων από τον οποιοδήποτε κίνδυνο εξαφάνισης και για την διεξαγωγή άμεσης και αποτελεσματικής έρευνας των ισχυρισμών σχετικά με κάποιο άτομο το οποίο αγνοείται από τη σύλληψή του και έπειτα³³(Μπολάνη, 2017, σ.168). Η κρατική ευθύνη επεκτείνεται στις περιπτώσεις που υπάρχει συναίνεση του κράτους για τη στέρηση ελευθερίας ενός ατόμου από ιδιώτες ή ακόμα και αν αποτύχει να τερματίσει μια τέτοια κατάσταση³⁴.

3.3 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ

Η θετική υποχρέωση για προστασία της ζωής του ατόμου εκπορεύεται και από το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ, όπως φάνηκε και στη γνωστή διακρατική υπόθεση Κύπρος κατά Τουρκίας, την οποία και θα αναλύσουμε σε επόμενη ενότητα αυτού του κεφαλαίου, στην οποία και εκφράστηκε η θέση του ΕΔΔΑ πως τα κράτη είναι υπόχρεα για την εκπλήρωση του διαδικαστικού μέρους του άρθρου 2 για προστασία της ζωής μέσω του ελέγχου για την τύχη ανθρώπων που βρίσκονται υπό κράτηση από τα κρατικά όργανα και έκτοτε αγνοείται η ύπαρξή τους (Ακτύπης, 2017, σ.115).

Το μεγάλο ζήτημα για τις υποθέσεις αναγκαστικών εξαφανίσεων είναι η απόδειξη των πραγματικών περιστατικών και γι' αυτό το λόγο, το Δικαστήριο εφαρμόζει το κριτήριο «πέραν πάσης εύλογης αμφιβολίας»³⁵, σε αντίθεση με την διαχείριση που εφαρμόζει το ΔιΔΔΑ καθώς και η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ(Ρεγνου, 2016, σ.61). «Έτσι, όταν οι αρχές έχουν αποκλειστική γνώση των επίμαχων δεδομένων, στο σύνολό τους ή σε μεγάλο μέρος τους, όπως στην περίπτωση της κράτησης, κάθε τραύμα, θάνατος ή εξαφάνιση που επέρχεται κατά την περίοδο που το θύμα τελούσε υπό των έλεγχου των αρχών,

³³ Βλ. ΕΔΔΑ, Çakıcı v. Turkey App. No. 23657/94 (ECHR 8 July 1999), παρ.104. Επίσης, ΕΔΔΑ, Varnava and others v. Turkey App. Nos. 16064/90 et al. (ECHR 13 September 2009), παρ.208 και ΕΔΔΑ, Belozorov v. Russia and Ukraine App. No. 43611/02 (ECHR 15 January 2016), παρ. 113.

³⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, Riera Blume and others v. Spain App. No. 37680/97 (ECHR 14 October 1999), παρ. 35. Επίσης, ΕΔΔΑ, Rantsev v. Cyprus and Russia App. No. 25965/04 (ECHR 7 January 2010), παρ. 319-321 και ΕΔΔΑ, Medova v. Russia App. 25385/04 (ECHR 5 June 2006), παρ. 123-125.

³⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, Varnava and others v. Turkey App. No. 16064/90 et al. (ECHR 13 September 2009), παρ.70.

τεκμαίρεται de facto». Σε μια τέτοια περίπτωση, οι κρατικές αρχές οφείλουν να δώσουν μια πειστική εξήγηση (Ακτύπης, 2017, σ.116). Το ίδιο ισχύει και σε περίπτωση που ένα άτομο εισέλθει σε χώρο εποπτευόμενο από τις αρχές και δεν το είδε κανείς από τότε³⁶. Η κυβέρνηση θα πρέπει να δώσει πειστικές εξηγήσεις πως το άτομο δεν έχει κρατηθεί και έφυγε από τον χώρο όντας ελεύθερο (Ακτύπης, 2017, σ.116).

Επιπλέον, το ΕΔΔΑ νομιμοποιείται να εξάγει ως συμπέρασμα τον θάνατο του εξαφανισθέντος εάν το κράτος δεν αποκαλύψει κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία ενώπιόν του³⁷. Η θέση αυτή καταγράφεται σε μεγάλο βαθμό στις αναγκαστικές εξαφανίσεις κατά την ένοπλη σύγκρουση στην Τσετσενία και την Ινγουσετία, όταν το ΕΔΔΑ κρίνει ως απειλητική την κράτηση ενός ατόμου από μη ταυτοποιημένα κρατικά όργανα και η οποία στη συνέχεια δεν αναγνωρίζεται³⁸. Σε μια τέτοια περίπτωση το ΕΔΔΑ θεωρεί πως το εξαφανισμένο πρόσωπο έχει θανατωθεί (Ακτύπης, 2017, σ.117). Αυτό ήταν, μάλιστα, και το χρονικό σημείο όπου το Δικαστήριο του Στρασβούργου άρχισε να επιμένει παραπάνω στη σύνδεση μεταξύ των αναγκαστικών εξαφανίσεων και την απειλή του θανάτου (Ρεχνου, 2016, σ.62).

Μεγάλη βαρύτητα δίνεται στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στην τελευταία φορά που το θύμα εθεάθη συνυπολογίζοντας και την απουσία αξιόπιστων αποδείξεων για την μοίρα του³⁹ (Ακτύπης, 2017, σ.117). Κατ' ουσίαν έχει δημιουργηθεί ένας ποσοτικός τύπος, ώστε να υπολογίζεται βάσει των δεδομένων ο χρόνος ύστερα από τον οποίο το θύμα μπορεί να λογίζεται ως νεκρό (Ρεχνου, 2016, σ.61). Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και η υπόθεση Timurtas κατά Τουρκίας στην οποία το ΕΔΔΑ ένα μεγάλο χρονικό όριο που ανερχόταν στα εξήμιση χρόνια, για να θεωρηθεί ως δεδομένος ο θάνατός του⁴⁰ (Ρεχνου, 2016, σ.61).

³⁶ ό.π., παρ.183.

³⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, Edilova v. Russia App. No. 14662/07 (ECHR 28 February 2012), παρ.103.

³⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Yandiyev and others v. Russia App. No.43811/06 (10 October 2013), παρ.115.

³⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, Turluyeva v. Russia App. No. 63638/09 (ECHR 7 October 2013), παρ. 84-86.

⁴⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, Timurtas v. Turkey App. No. 23531/94 (ECHR 13 June 2000), παρ. 82-86.

Σχετικά με όσους θανατώνονται στο πεδίο της μάχης ή υποκύπτουν στα τραύματά τους, τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν υποχρέωση για ορθή ταφή των σωρών και τη συλλογή και κοινοποίηση πληροφοριών για την ταυτότητα των εξαφανισθέντων ή να εξουσιοδοτούν για τη διαδικασία αυτή τη Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού(Ακτύπης, 2017, σ.117). Συγκεκριμένα, στην υπόθεση Βαρνάβα κατά Τουρκίας, το ΕΔΔΑ έκρινε πως η εναγόμενη τουρκική Κυβέρνηση δεν παρέχει ικανοποιητική απάντηση για την τύχη των 9 εξαφανισθέντων στην, υπό τουρκικό έλεγχο, στρατιωτική ζώνη, τεκμαίρεται πως οι εξαφανίσεις αυτές τέθηκαν με κίνδυνο της ζωής των εξαφανισθέντων⁴¹. Το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα πως η έλλειψη αποτελεσματικής έρευνας από το εναγόμενο κράτος για την τύχη των εξαφανισθέντων του 1974 αποτελούν «συνεχή παραβίαση του άρθρου 2»⁴²(Ακτύπης, 2017, σ.117).

Ένα σημαντικό ζήτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο το ΕΔΔΑ οφείλει να υποχρεώσει μέσω του διατακτικού του τη διεξαγωγή ερευνών που δεν έχει πραγματοποιηθεί από το εκάστοτε κράτος. Στην υπόθεση Kaya κατά Τουρκίας κρίθηκε πως η απλή αποζημίωση δεν αποτελεί επαρκή επανόρθωση της παραβίασης του άρθρου 2⁴³. Παρόλα αυτά, στην υπόθεση Βαρνάβα κατά Τουρκίας καταγράφηκε μεν λεπτομερώς η φύση της παραβίασης, αλλά δεν αναφέρθηκε η διεξαγωγή έρευνας ως απαιτούμενη μορφή επανόρθωσης υπό αυτές τις συνθήκες⁴⁴ (Ακτύπης, 2017, σ.117). Σε γενικό βαθμό για τις περιπτώσεις αναγκαστικών εξαφανίσεων, οι οποίες περιέρχονται στη γνώση των αρχών, το Δικαστήριο θεωρεί πως τα κρατικά όργανα έχουν τη θετική υποχρέωση «αποτελεσματικής και άμεσης απάντησης» με την υιοθέτηση μέτρων, όπως η άμεση επιθεώρηση του επίμαχου χώρου, η ταυτοποίηση

⁴¹ Βλ. ΕΔΔΑ, Varnava and others v. Turkey (App. No. 16064/90 et al. (ECHR 13 September 2009), παρ.186.

⁴² ό.π., παρ.194.

⁴³ Βλ. ΕΔΔΑ, Kaya v. Turkey App. No.22535/93 (ECHR 19 February 1998) , παρ. 105.

⁴⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, Varnava and others v. Turkey (App. No. 16064/90 et al. (ECHR 13 September 2009). Πρόκειται για τη γνώμη του Δικαστή Spielmann, η οποία προσυπογράφεται και από τους Δικαστές Ziemele και Kalaydjieva, παρ.1-7.

των εμπλεκόμενων οργάνων, η καταγραφή προσωπικών στοιχείων μέσω κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης κ.ά.⁴⁵(Ακτύπης, 2017, σ.118).

3.4 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΩΝ

Ένα επιπλέον άρθρο το οποίο επικαλούνται αρκετές φορές οι προσφεύγοντες για υποθέσεις αναγκαστικής εξαφάνισης είναι το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ σχετικά με την προστασία από βασανιστήρια. Αποτελεί, όμως, ένα άρθρο για το οποίο δεν αναγνωρίζεται συχνά παραβίαση σε αυτές τις περιπτώσεις καθεαυτού του άρθρου σε αντίθεση με τους αντίστοιχους χειρισμούς του ΔιΔΔΑ(Claude, 2010, σ.442). Για την εξέταση αυτού του άρθρου εξετάζονται οι συνθήκες κράτησης του εξαφανισθέντος όπως η θέρμανση, ο φωτισμός, η υγειονομική περίθαλψη, η παροχή νερού και φαγητού κ.ά., ώστε να εξεταστεί αν υπάρχει περίπτωση απάνθρωπης μεταχείρισης (Claude, 2010, σ.443).

Και στην περίπτωση αυτού του άρθρου εξετάζεται κυρίως το διαδικαστικό κομμάτι. Εάν κάποιο άτομο καταφέρει να παραδώσει πειστικές αποδείξεις πως υπέστη κακομεταχείριση από τα κρατικά όργανα, τότε εξετάζεται και πάλι κατά πόσο το εναγόμενο Κράτος διεξήγαγε την απαιτούμενη έρευνα⁴⁶. Παρόλα αυτά, στις υποθέσεις αναγκαστικής εξαφάνισης το ΕΔΔΑ σπάνια θεωρεί πως εγείρεται ξεχωριστό ζήτημα σχετικά με την έρευνα για τις συνθήκες κράτησης από αυτό που ήδη εξετάζεται υπό το πρίσμα του άρθρου 2 και 13⁴⁷(Claude, 2010, σ.443).

Επίσης, το άρθρο 3 εξετάζεται και ως προς τους συγγενείς των θυμάτων. Το ΕΔΔΑ θεωρεί πως σε περίπτωση που οι κρατικές αρχές αποκρύπτουν στοιχεία και πληροφορίες από τους συγγενείς των εξαφανισμένων ατόμων, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει ψυχική οδύνη, τότε θα πρέπει να διερευνηθεί αν υπάρχει παραβίαση του άρθρου 3⁴⁸. Στη διερεύνηση αυτού του ζητήματος εξετάζονται παράγοντες, όπως ο βαθμός του συγγενικού θεσμού, οι πληροφορίες στις οποίες είχαν πρόσβαση οι

⁴⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, Turluyeva v. Russia App. No. 63638/09 (ECHR 7 October 2013), παρ. 97.

⁴⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, Sevtaç Veznedaroglu v. Turkey App. No. 32357/96 (ECHR 11 April 2000), παρ.35.

⁴⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, Bazorkina v. Russia App. No. 69481/01 (ECHR 27 June 2006), παρ. 136.

⁴⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Kurt v. Turkey App. No. 15/1997/799/1002 (ECHR 25 May 1998), παρ.133.

συγγενείς, καθώς και ο τρόπος που οι αρχές απάντησαν στα αιτήματα των συγγενικών προσώπων⁴⁹(Claude, 2010, σ.444).

3.5 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ

Το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ αναφέρει πως «Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερία παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων του»(ο όρος πραγματική αποτυπώνεται καλύτερα ως αποτελεσματική).

Στον παραπάνω ορισμό φαίνεται πως η ΕΣΔΑ αναφέρεται ξεκάθαρα σε προσφυγή «ενώπιον εθνικής αρχής» σε πρώτο στάδιο και δεν γίνεται κάποια γενική αναφορά σε προσφυγή σε δικαστικό όργανο σε αντίθεση με την αντίστοιχη διάταξη που εφαρμόζει το Διαμερικανικό Δικαστήριο(Claude, 2010, σ.451). Επίσης, το περιεχόμενο του συγκεκριμένου άρθρου θεωρείται ασαφές, καθώς τίθεται το ζήτημα εάν το άρθρο αυτό εφαρμόζεται μόνο όταν το ΕΔΔΑ αποφασίσει πως υπήρξε παραβίαση των δικαιωμάτων που προστατεύει η ΕΣΔΑ (Jacobs, White and Ovey, 2010, σ.460). Η πρώτη άποψη του Δικαστηρίου αναφέρθηκε στην υπόθεση Klass, σύμφωνα με την οποία μπορεί το άρθρο 13 να έχει παραβιαστεί χωρίς να υπάρχει κάποια παραβίαση άλλης διάταξης⁵⁰. Η γνώμη, όμως, αυτή έχει αρχίσει να μεταβάλλεται.(Claude, 2010, σ.452).

Εξετάζονται δύο πτυχές, για να αναγνωριστεί αν έχει εφαρμοστεί το άρθρο 13 από τις κρατικές αρχές. Η πρώτη είναι αν ο προσφεύγων έχει βάσιμα επιχειρήματα, ώστε να αποδείξει ότι παραβιάστηκαν δικαιώματα που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ(Hampson, 1990, σ.894). Σε δεύτερο βαθμό, το ΕΔΔΑ εξετάζει κατά πόσο η προσφυγή στα εθνικά ένδικα μέσα είναι αποτελεσματική (Claude, 2010, σ.452), όπως και η αποζημίωση που εκπορεύεται από αυτά⁵¹. Στις υποθέσεις αναγκαστικής εξαφάνισης τηρείται μια πιο αυστηρή προσέγγιση. Το Δικαστήριο έχει τονίσει πως σε

⁴⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, Ipek v. Turkey App. No. 25760/94 (ECHR 3 May 2009), παρ. 181.

⁵⁰Βλ. ΕΔΔΑ, Klass v. Germany App. No. 5029/71 (ECHR 6 September 1978), παρ. 64.

⁵¹ Ο.π.

αυτές τις περιπτώσεις η αποτελεσματικότητα της αποζημίωσης θα πρέπει να είναι απόλυτη⁵². Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δίνει έμφαση στην αποτυχία ενός κράτους σε ουσιαστική έρευνα, ενώ το Διαμερικανικό Δικαστήριο εξετάζει την ύπαρξη του habeas corpus (Pérez Solla, 2006, σ.124). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο τονίζει πως δεν υφίσταται ξεχωριστό θέμα για το άρθρο 13 από τη στιγμή που τα άρθρα 5.4 και 5.5 αποτελούν *lex specialis* σε σχέση με το άρθρο 13. Αποτελεί, βέβαια, μια περίπλοκη ερμηνεία, καθώς το ΕΣΔΑ αγνοεί αυτές τις διατάξεις, όταν εξετάζεται παραβίαση του άρθρου 5⁵³. Εν κατακλείδι, η προσφυγή σε ένδικα μέσα και η ύπαρξη του habeas corpus δεν υπάρχουν στις διατάξεις των άρθρων 5 και 13 της ΕΣΔΑ (Claude, 2010, σ.454).

3.6 Η ΜΕΓΑΛΗ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ: ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

3.6.1 ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

Το 1974 η Τουρκία προχώρησε στην εισβολή στο νησί της Κύπρου μέσω της πολεμικής επιχείρησης “Αττίλας”, η οποία και εκδηλώθηκε σε δύο στάδια. Το πρώτο στάδιο ολοκληρώθηκε στις 22 Ιουλίου και το δεύτερο και τελικό στάδιο στις 16 Αυγούστου με την Τουρκία να καταλαμβάνει το 34% της συνολικής έκτασης του νησιού⁵⁴.

Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν την κυπριακή Κυβέρνηση να προσφύγει στο ΕΔΔΑ τρεις φορές κατά της Τουρκίας. Οι πρώτες δύο προσφυγές συνέβαλαν στην δημιουργία αναφοράς υπό το πρώην άρθρο 31 της ΕΣΔΑ στην οποία η Ευρωπαϊκή

⁵² Βλ. ΕΔΔΑ, *Chahal v. United Kingdom* App. No. 22414/93 (ECHR 15 November 1996), παρ. 150-152 και ΕΔΔΑ, *Conka v. Belgium* App. No. 51564/99 (ECHR 5 February 2002), παρ. 75.

⁵³ Βλ. ΕΔΔΑ, *Sangariyeva and others v. Russia* App. No. 1839/04 (ECHR 1 December 2008), παρ. 110.

⁵⁴ Ταλιαδώρος, Δ., (2003), «Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Αττίλα ΙΙ», *Καθημερινή*, 3 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/1067054/gallery/epikairothta/kosmos/oi-polemikes-epixeirhseis-toy-attila-ii> (1/6/2020)

Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υποστήριξε πως υπήρξε παραβίαση των άρθρων 2,3,5,8,13 και 14 της ΕΣΔΑ και του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Νο.1⁵⁵.

Οι προσφυγές αυτές εμπεριείχαν πολλές κατηγορίες κατά της Τουρκίας όπως η εκτέλεση πολλών Ελληνοκυπρίων, η απομάκρυνση του ελληνοκυπριακού πληθυσμού από το κομμάτι της βόρειας πλευράς του νησιού παράλληλα με την απώλεια των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων στα εδάφη αυτά, ο περιορισμός της θρησκευτικής ελευθερίας στις κατεχόμενες περιοχές, ενώ πολύ σημαντική ήταν η κατηγορία για την εξαφάνιση μεγάλου αριθμού Ελληνοκυπρίων.

Σχετικά με το ζήτημα της εξαφάνισης Ελληνοκυπρίων πολιτών, η κυπριακή Κυβέρνηση δήλωσε πως 1.491 πολίτες παρέμεναν αγνοούμενοι ακόμα και είκοσι χρόνια μετά το τέλος των εχθροπραξιών, όταν και κατατέθηκε η προσφυγή. Τα άτομα αυτά τελευταία φορά εθεάθησαν υπό τουρκική επιτήρηση, αλλά δεν υπήρχε κάποια ενημέρωση για την πορεία της υγείας τους και την κατάληξή τους⁵⁶. Από την άλλη μεριά, η τουρκική Κυβέρνηση ισχυρίστηκε πως δεν υπήρχε κάποιο στοιχείο που να αποδεικνύει πως κάποιο από αυτά τα άτομα παραμένουν ζωντανά ή αιχμάλωτα και η βασική της θέση ήταν πως θα έπρεπε το ζήτημα να διερευνηθεί υπό το νομικό πλαίσιο της Επιτροπής για τα Αγνοούμενα Πρόσωπα των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Committee on Missing Persons) και όχι από αυτού της Σύμβασης⁵⁷.

3.6.2 Η ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Η Επιτροπή ξεκαθάρισε από την αρχή πως δεν είναι η αρμοδιότητά της να ελέγξει τι ακριβώς συνέβη στους αγνοούμενους. Ο ρόλος της στη συγκεκριμένη

⁵⁵ ΕΔΔΑ, Cyprus v. Turkey App. No. 25781/94(ECHR 12 May 2014), παρ. 3.

⁵⁶ ΕΔΔΑ, Cyprus v. Turkey App. No. 25781/94(ECHR 12 May 2014), παρ. 20.

⁵⁷ ό.π., παρ. 21.

περίπτωση είναι η εξακρίβωση και ο καθορισμός του βαθμού κατά τον οποίο η τουρκική Κυβέρνηση απέτυχε να ξεκαθαρίσει τα γεγονότα που αφορούν την εξαφάνιση αυτών των ανθρώπων και κατά πόσο η αποτυχία αυτή αποτελεί συνεχή παραβίαση της Σύμβασης⁵⁸. Η έρευνα της Επιτροπής βασίστηκε στις αναφορές του 1976 και του 1983. Στις αναφορές αυτές, ιδιαίτερα σε αυτήν του 1976, υπήρχαν ξεκάθαρα στοιχεία για την ευθύνη της τουρκικής Κυβέρνησης για τη μοίρα των Ελληνοκύπριων πολιτών που βρίσκονταν σε αιχμάλωτη κατάσταση. Επίσης, στην αναφορά του 1983 υπήρχαν επαρκείς ενδείξεις για την ευθύνη της Τουρκίας για έναν άοριστο αριθμό υποθέσεων αγνοούμενων και τη μοίρα που είχε η ζωή τους από τη στιγμή που βρίσκονταν υπό κράτηση από το 1974⁵⁹.

Μια επιπρόσθετη ισχυρή ένδειξη ήταν η δήλωση την 1η Μαρτίου 1996 του κ. Ντενκτάς, ο οποίος αναφέρεται ως Πρόεδρος της “Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου”(δεν έχει αναγνωριστεί επίσημα από τα Ηνωμένα Έθνη), πως 42 Ελληνοκύπριοι φυλακισμένοι παραδόθηκαν σε Τούρκους στρατιώτες και εκτελέστηκαν, ενώ αρκετοί άλλοι μεταφέρθηκαν στην Τουρκία⁶⁰.

Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα πως η εκτέλεση κρατουμένων δεν είχε αποδειχθεί πως πραγματοποιήθηκε υπό την επίβλεψη του επίσημου τουρκικού κράτους, ούτε υπήρχαν επαρκή στοιχεία πως οι αγνοούμενοι συνεχίζουν να παραμένουν υπό κράτηση με ευθύνη της τουρκικής κυβέρνησης. Από την άλλη μεριά, διαμορφώνεται η άποψη πως το τουρκικό κράτος δεν έχει κάνει ξεκάθαρα τα δεδομένα για την μοίρα των αιχμαλώτων και δεν έχει υπάρξει κάποια ενημέρωση προς τους συγγενείς των θυμάτων, γεγονός που εγείρει συζήτηση σχετικά με την παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ.

⁵⁸ ό.π., παρ. 22.

⁵⁹ ό.π., παρ. 24.

⁶⁰ΕΔΔΑ, Cyprus v. Turkey App. No. 25781/94(ECHR 12 May 2014), παρ. 25.

3.6.3 ΟΙ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ- Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΔΑ

Στην ακρόαση πριν από τη δίκη η προσφεύγουσα Κυβέρνηση δήλωσε πως ο αριθμός αγνοουμένων ανέρχεται στους 1.485 και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός πως τα αγνοούμενα πρόσωπα κρατούνταν από τον τουρκικό στρατό ή παραστρατιωτικές ομάδες σε περιοχές επιρροής του εναγόμενου κράτους⁶¹. Το Δικαστήριο σημείωσε πως δε θεωρεί σωστό να εκτιμηθεί ο αριθμός των εξαφανισμένων Ελληνοκυπρίων, καθώς αυτό είχε γίνει ουσιαστικά σε αίτημα της κυπριακής Κυβέρνησης προς την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Εξαφανισμένα Πρόσωπα. Επιπλέον, το Δικαστήριο συμεριζόταν την ανησυχία της Επιτροπής για τον βαθμό στον οποίο η εναγόμενη Κυβέρνηση έχει ξεκαθαρίσει τα γεγονότα για τη μοίρα των αγνοούμενων⁶².

Με βάση τα παραπάνω, το Δικαστήριο εξέτασε τα άρθρα για τα οποία προσέφυγε η Κύπρος. Σχετικά με το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα στη ζωή, το Δικαστήριο απεφάνθη ομόφωνα πως δεν υπήρχε συνεχόμενη παραβίαση του άρθρου 2 για την ουσιαστική του βάση με την έννοια πως δεν υπήρχαν βάσιμες αποδείξεις για παράνομη εκτέλεση οποιουδήποτε από τους αγνοούμενους⁶³. Παραβίαση του συγκεκριμένου άρθρου, όμως, κρίθηκε για τη διαδικαστική του πτυχή με ψήφους 16 υπέρ και 1. Το σκεπτικό αυτής της απόφασης είναι πως το τουρκικό κράτος όφειλε να εκπληρώσει τη διαδικαστική υποχρέωση «όταν υφίσταται υποστηρίξιμη αιτίαση, βασιζόμενη σε αποδείξεις ότι ένα άτομο, το οποίο εθεάθη για τελευταία φορά να τελεί υπό την επίβλεψη οργάνων του κράτους, στη συνέχεια εξαφανίστηκε υπό περιστάσεις οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν επικίνδυνες για τη ζωή του» (Ακτύπης, 2017, σ.115).

Ουσιαστικά, στη συγκεκριμένη περίπτωση υιοθετήθηκε η θέση της κυπριακής Κυβέρνησης, καθώς το πόρισμα που εκπονήθηκε ήταν πως οι έως σήμερα

⁶¹ ό.π., παρ. 119.

⁶² ό.π., παρ. 121

⁶³ ό.π., παρ. 132

εξαφανισθέντες «κρατούνταν από τις τουρκικές ή τουρκοκυπριακές στρατιωτικές δυνάμεις, σε μια εποχή όπου οι στρατιωτικές επιχειρήσεις συνοδεύονταν από συλλήψεις και δολοφονίες σε μεγάλη κλίμακα» και το τουρκικό κράτος δεν διεξήγαγε καμία σχετική έρευνα, για να ελεγχθεί η τύχη των αγνοούμενων(Ακτύπης, 2017, σ.115). Κρίθηκε, λοιπόν, πως το τουρκικό κράτος δεν εκπλήρωσε τη θετική υποχρέωση που εκπορεύεται από το άρθρο 2 για τον έλεγχο των συνθηκών των κρατουμένων ιδιαίτερα σε περίπτωση που κινδυνεύει η ζωή τους⁶⁴.

Για το άρθρο 4 της ΕΣΔΑ δεν θεωρήθηκε ότι υπήρξε κάποια παραβίαση του άρθρου 4, καθώς δεν υπήρξαν επαρκή στοιχεία για να στηρίξουν την υπόθεση πως κρατούνταν σε συνθήκες που θα έθεταν θέμα παραβίασης του συγκεκριμένου άρθρου για την απαγόρευση της δουλείας⁶⁵. Επίσης, δε βρέθηκε παραβίαση για τα άρθρα 6,8,13,14 και 17 της ΕΣΔΑ, καθώς δεν βρέθηκαν επαρκή στοιχεία για την απόδειξη παραβιάσεων.

Προσφυγή είχε γίνει και για το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ σχετικά με την απαγόρευση των βασανιστηρίων. Για το άρθρο αυτό υπήρξε παρόμοια εξέλιξη με το άρθρο 2. Πιο συγκεκριμένα, δεν ψηφίστηκε κάποια παραβίαση επί της ουσιαστικής αρχής του άρθρου, καθώς και πάλι υπήρχε ανεπάρκεια αποδεικτικών στοιχείων για συστηματικούς βασανισμούς. Παρόλα αυτά, κρίθηκε από το Δικαστήριο πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 σε ό,τι αφορά τους συγγενείς των αγνοούμενων. Αναδείχθηκε στην περίπτωση αυτή το ερώτημα σχετικά με το πότε οι συγγενείς των θυμάτων θεωρούνται και αυτοί ως θύματα κακομεταχείρισης. Στη συγκεκριμένη υπόθεση κρίθηκε πως παραβιάστηκε το άρθρο αυτό, καθώς συνέχιζαν να υπάρχουν αγνοούμενοι και μετά τη λήξη των εχθροπραξιών στην Κύπρο, ενώ και εδώ διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο η έλλειψη εμπειριστατωμένης έρευνας για την τύχη των αγνοούμενων, καθώς αυτό προξένησε συνεχές άγχος στους κοντινούς συγγενείς των θυμάτων, οι οποίοι δεν είχαν καμία ενημέρωση για τα συγγενικά τους πρόσωπα. Η κίνηση αυτή θεωρείται ως απάνθρωπη μεταχείριση ως προς τους συγγενείς των

⁶⁴ ό.π., παρ. 136

⁶⁵ ό.π., παρ. 139

αγνοούμενων βάσει του άρθρου 3⁶⁶. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί πως η απόφαση αυτή για το άρθρο 3 οδήγησε στην εκτίμηση πως δεν πρέπει να εξεταστούν τα άρθρα 8 και 10 της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και την ελευθερία έκφρασης αντίστοιχα, καθώς ουσιαστικά η καταδίκη υπήρξε ήδη από το άρθρο αυτό και δεν υπήρχε λόγος να εξεταστούν χωριστά τα δύο αυτά άρθρα⁶⁷.

Το πιο σημαντικό επιβαρυντικό στοιχείο για την τουρκική Κυβέρνηση, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ήταν η μη εκπλήρωση της επιτυχούς και λεπτομερής έρευνας για τον έλεγχο της πορείας της ζωής των αγνοούμενων προσώπων που αποτελεί μια βασική θετική υποχρέωση που πηγάζει από τα άρθρα της ΕΣΔΑ. Έτσι, θεωρήθηκε πως υπήρξε παραβίαση και του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ για την προστασία της προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας πάντα υπό το πρίσμα της μη διεξαγωγής ουσιώδους έρευνας⁶⁸.

⁶⁶ΕΔΔΑ, Cyprus v. Turkey App. No. 25781/94(ECHR 12 May 2014), παρ. 157.

⁶⁷ ό.π., παρ. 161

⁶⁸ ό.π., παρ. 150

4.ΟΙ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔιΔΔΑ

4.1 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΔιΔΔΑ

Η μέθοδος των αναγκαστικών εξαφανίσεων έχει αποδειχθεί πως είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στις περιοχές της Λατινικής Αμερικής και για αυτό το λόγο έχει υιοθετηθεί και μια σχετικά ευρεία εθνική νομοθεσία που αφορά την πρόληψη αυτής της πρακτικής και συμπεριλαμβάνεται είτε στο Σύνταγμά τους είτε στον ποινικό κώδικα (Dulitzky, 2019, σ.452). Παρόλα αυτά, η ύπαρξη αυτής της νομοθεσίας δεν έχει καταφέρει να αποδώσει πάντα τις ευθύνες στα άτομα που τους αναλογούν⁶⁹.

Μέχρι και σήμερα τα εθνικά δικαστήρια έχουν σημειώσει μεγάλη πρόοδο στη διαχείριση παρόμοιων υποθέσεων προσπαθώντας να αποδώσουν δικαιοσύνη σχετικά με το ζήτημα αυτό τιμώντας τους υπαίτιους κρατικούς αξιωματούχους (Sikkink and Walling, 2007, σ.432).

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να εξεταστεί ο ρόλος του Διαμερικανικού Δικαστηρίου στην αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου. Υπήρχε έντονη δυσαρέσκεια

⁶⁹ Βλ. ΔιΔΔΑ, Gómez Palomino v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (22 November 2005), παρ. 92.

τη δεκαετία του 1980 για την κωλυσιεργία που επεδείκνυε η Διαμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων παρά τις πολλές προσφυγές που είχε λάβει από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 λόγω των διαδικασιών που προέβλεπαν τα άρθρα 61 και 62 της ΑΣΔΑ. Τελικά, το 1987 η Επιτροπή μετέφερε στο Δικαστήριο την υπόθεση αναγκαστικής εξαφάνισης Velásquez-Rodríguez κατά Ονδούρας, η οποία αποτέλεσε μια σημαδιακή δίκη για την νομολογία στην αμερικανική ήπειρο (Pernou, 2016, σ.52), καθώς μέχρι τότε το Δικαστήριο εξέδιδε μόνο συμβουλευτικές γνώμες σύμφωνα με το άρθρο 64 της ΑΣΔΑ (Grossman, 1992, σ.363). Αυτή η καθυστέρηση φαίνεται πως προέκυπτε λόγω της διάταξης 62.1 της ΑΣΔΑ που προβλέπει την πρότερη αποδοχή από τα εναγόμενα κράτη για την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου (Pernou, 2016, σ.53). Μοιάζει, λοιπόν, λογική η εξήγηση του γεγονότος που το πρώτο κράτος σε δίκη ήταν η Ονδούρα παρότι οι υποθέσεις αυτές δεν ήταν διαδεδομένες όσο σε άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής, ξεκινώντας έτσι μια μεγάλη παράδοση νομολογίας με βάση τις υποθέσεις εξαφανίσεων στην Ονδούρα (Pasqualucci, 1995, σ.291-292).

4.2 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ

Από την αρχή της νομολογίας του, το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει υιοθετήσει την άποψη πως η αναγκαστική εξαφάνιση από τη φύση της αποτελεί ipso facto (εκ των πραγμάτων) παραβίαση του άρθρου 4 για το δικαίωμα στη ζωή. Το ΔιΔΔΑ έκρινε πως «η μέθοδος των εξαφανίσεων συχνά περιλαμβάνει εκτέλεση χωρίς δίκη, η οποία ακολουθείται από απόκρυψη του πτώματος, ώστε να περιοριστεί η εύρεση υλικών αποδεικτικών στοιχείων του εγκλήματος και να εξασφαλιστεί η ατιμωρησία των υπευθύνων. Αυτό το γεγονός αποτελεί μια σκανδαλώδη παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή»⁷⁰. Η τοποθέτηση αυτή ισχύει ακόμα και εάν υπάρχει ένα ελάχιστο περιθώριο αμφιβολίας. Συνεπώς, σε κάθε περίπτωση πρέπει να θεωρηθεί ως δεδομένο πως «οι αρχές εκτελούσαν συστηματικά κρατούμενους χωρίς να προηγηθεί δίκη και έκρυβαν τα πτώματά τους» αγγλικό πρωτοτυπο⁷¹. Υπό αυτό το πρίσμα, σε περιπτώσεις που δεν

⁷⁰ Βλ. ΔιΔΔΑ, Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (29 July 1988), παρ. 4. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στο πρωτότυπο κείμενο: «the practice of disappearances often involves secret execution without trial, followed by the concealment of the body to eliminate any material evidence of the crime and to ensure the impunity of those responsible. This is a flagrant violation of the right to life».

είναι δυνατή η εύρεση του πτώματος η χρονική περίοδος που έχει περάσει από την τελευταία φορά που εθεάθη το θύμα θα πρέπει να είναι σχετική με τον προκαθορισμό του εξαφανισθέντος ως νεκρού⁷²(Claude, 2010, σ.434).

Επίσης, το ΔιΔΔΑ θεωρεί πως η αποτυχία των αρχών να ερευνήσουν αποτελεσματική έρευνα για την εξαφάνιση αποτελεί παραβίαση της θετικής υποχρέωσης για την προστασία της ζωής όπως αναγράφεται στο άρθρο 1.1 της Αμερικανικής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα⁷³. Η θετική υποχρέωση της έρευνας οφείλει «να συνεχίζεται όσο υπάρχει αβεβαιότητα για τη μοίρα του ατόμου που έχει εξαφανιστεί»⁷⁴. Αυτή η αιτιολόγηση του Δικαστηρίου του San Jose επιβεβαιώθηκε και εφαρμόστηκε σε επόμενες παρεμφερείς υποθέσεις (Claude, 2010, σ.434)⁷⁵.

4.3 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΩΝ

Το Διαμερικανικό Δικαστήριο διαχειρίζεται με αρκετά ευέλικτο τρόπο τον έλεγχο για παραβίαση του δικαιώματος για ανθρώπινη μεταχείριση. Η άμεση παραβίαση ως προς το θύμα προϋποθέτει μια παρατεταμένη απομόνωση και στέρηση επικοινωνίας⁷⁶, η οποία ουσιαστικά βλάπτει την ψυχολογική και ηθική ακεραιότητα

⁷¹ Βλ. ΔιΔΔΑ, Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (29 July 1988), παρ.188. Το πρωτότυπο κείμενο της απόφασης αναφέρει: «it must be presumed that authorities that systematically executed detainees (did so) without trial and concealed their bodies».

⁷² Βλ. ΔιΔΔΑ, Neira-Alegría et al. v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.20 (19 January 1995), παρ. 21. Επίσης, βλ. ΔιΔΔΑ, Cabballero- Delgado and Santana v. Colombia, Inter- American Court of Human Rights Series C No.22 (8 December 1995), παρ. 63-64.

⁷³ Βλ. ΔιΔΔΑ, Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (29 July 1988), παρ.188. Επίσης, το άρθρο 1.1 της ΑΣΔΑ αναφέρει: «The State Parties to this Convention undertake to respect the rights and freedoms recognized herein and to ensure to all persons subject to this jurisdiction the free and full exercise of those rights and freedoms, without any discrimination for reasons of race, color, sex, language, religion, political, or other opinion, national or social origin, economic status, birth, or any other social condition».

⁷⁴ ό.π., παρ. 181.

⁷⁵ Βλ. ΔιΔΔΑ, Baldeón García v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.147 (6 April 2006) παρ. 97. Επίσης, βλ. ΔιΔΔΑ, Ticona Estrada et al. v. Bolivia, Inter- American Court of Human Rights Series C No.191 (27 November 2008).

του ατόμου⁷⁷ και οι συνθήκες αυτές αποτελούν έμφυτα μέρη μιας εξαφάνισης (Lantrip, 1999, σ.556).

Μεγάλη σημασία δίνεται στη διάρκεια κράτησης, ώστε να θεωρηθεί δεδομένη η απάνθρωπη μεταχείριση. Για παράδειγμα, εάν το θύμα εκτελεστεί λίγες ώρες από την αιχμαλωσία του, τότε το Διαμερικανικό Δικαστήριο θεωρεί πως δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για απόδειξη βασανιστηρίων⁷⁸. Επίσης, το ΔιδΔΑ αποδίδει μεγάλη έμφαση στη σύνδεση μεταξύ εξαφανίσεων και στέρησης επικοινωνίας. Στη Διαμερικανική Σύμβαση η κράτηση δίχως επικοινωνία δεν είναι απολύτως απαγορευμένη αν πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις⁷⁹, παρόλα αυτά το ΔιδΔΑ θεωρεί πως η χρήση της από τα κρατικά όργανα αποτελεί μια πράξη κατά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας⁸⁰. Επιπροσθέτως, στη Διαμερικανική Σύμβαση για τις Αναγκαστικές Εξαφανίσεις (Inter-American Convention for Forced Disappearances) καταγράφονται μέτρα, ώστε να προλαμβάνονται οι αναγκαστικές εξαφανίσεις και η χωρίς επικοινωνία κράτηση (Claude, 2010, σ.440).

Σχετικά με την έμμεση παραβίαση του άρθρου 5, η οποία σχετίζεται με την πλευρά των συγγενών των θυμάτων, το Διαμερικανικό Δικαστήριο επέδειξε μια ιδιαίτερη προθυμία να εξετάσει και την παραβίαση υπό το αυτό το πρίσμα (Martin and Pinzon, 2006, σ.115). Η πρώτη υπόθεση στην οποία αναγνωρίστηκε το δικαίωμα

⁷⁶ Για τις συνθήκες αυτές ο πρωτότυπος όρος που χρησιμοποιείται από το Διαμερικανικό Δικαστήριο είναι “incommunicado”.

⁷⁷ Βλ. ΔιδΔΑ, Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (29 July 1988), παρ.184 και ΔιδΔΑ, Godínez Cruz v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.5 (20 January 1989), παρ. 197.

⁷⁸ Βλ. ΔιδΔΑ, Cabballero- Delgado and Santana v. Colombia, Inter- American Court of Human Rights Series C No.22 (8 December 1995), παρ. 65.

⁷⁹ Βλ. Center for Justice and International Law, (2008), « Incommunicado detention and enforced disappearances», *Torture in International Law: A guide to jurisprudence*, σ.118, Διαθέσιμο στο: <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/01/Torture-in-International-Law-a-Guide-to-Jurisprudence.pdf?x96812> (18/6/20)

⁸⁰ Βλ. ΔιδΔΑ, Bámaca Velásquez v. Guatemala, Inter- American Court of Human Rights Series C No.70 (25 November 2000), παρ. 150 και ΔιδΔΑ, Cantoral Benavides v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.69 (18 August 2000), παρ. 82.

αυτό στους συγγενείς ήταν η υπόθεση Blake το 1998⁸¹, ενώ σαν αρχή ειπώθηκε στην υπόθεση Bámaca- Velásquez v. Guatemala⁸².

Το σκεπτικό του ΔιΔΔΑ στην περίπτωση αυτή είναι παρόμοιο με το αντίστοιχο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Πιο συγκεκριμένα, θεωρείται παραβίαση του άρθρου 5 ως προς τους συγγενείς η ανεπάρκεια των κρατικών αρχών να διεξάγουν έρευνα σχετικά με την εξαφάνιση του θύματος, ώστε να παρέχει πληροφορίες στους συγγενείς⁸³. Στην απόφαση Heliodoro Portugal v. Panama το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ανέδειξε την πρόθεση να απεικονίσει την έκταση των δικαιωμάτων των συγγενικών προσώπων του θύματος υπό το πρίσμα του Άρθρου 5⁸⁴. Το ΔιΔΔΑ, λοιπόν, έθεσε έναν αριθμό συνθηκών τους οποίους και πρέπει να λαμβάνει, ώστε να καθορίζεται εάν οι συγγενείς μπορούν να θεωρηθούν θύματα βάσει του άρθρου 5(Claude, 2010, σ.442). Πιο συγκεκριμένα, οι προϋποθέσεις αυτές είναι:

- α) η ύπαρξη στενού συγγενικού δεσμού,
- β) συγκεκριμένη σχέση με το θύμα,
- γ) ο βαθμός που το μέλος της οικογένειας ενεπλάκη στην έρευνα για την απόδοση δικαιοσύνης,
- δ) η ανταπόκριση του εναγόμενου Κράτους στις προσπάθειες των συγγενών και
- ε) το περιεχόμενο ενός συστήματος που αποτρέπει την ελεύθερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη και ως αποτέλεσμα οι συγγενείς δεν γνωρίζουν τη μοίρα του θύματος. (Claude, 2010, σ.442).

⁸¹ Βλ. ΔιΔΔΑ, Blake v. Guatemala, Inter- American Court of Human Rights Series C No.36 (22 January 1998), παρ. 110.

⁸² Βλ. ΔιΔΔΑ, Bámaca Velásquez v. Guatemala, Inter- American Court of Human Rights Series C No.70 (25 November 2000), παρ. 150.

⁸³ Βλ. ΔιΔΔΑ, La Cantuta et al. v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.162 (29 November 2006), παρ. 69.

⁸⁴ Βλ. ΔιΔΔΑ, Heliodoro Portugal v. Panama, Inter- American Court of Human Rights Series C No.186 (12 August 2008), παρ. 163.

4.4 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Το Διαμερικανικό Δικαστήριο έχει εκφράσει την άποψη πως το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια αποτελεί το κύριο δικαίωμα που παραβιάζεται σε περίπτωση αναγκαστικής εξαφάνισης, καθώς ο σκοπός του άρθρου 7 της Αμερικανικής Σύμβασης αποτελεί ακριβώς μια προσπάθεια πρόληψης από αυθαίρετες κρατήσεις που είναι οι αναγκαστικές εξαφανίσεις από τη φύση τους⁸⁵. Συνεπώς, η κράτηση εξαφανισθέντων ατόμων αποτελεί ουσιαστικά κατάχρηση εξουσίας που δεν μπορεί να ελεγχθεί με ικανοποιητικό τρόπο από τις επίσημες κρατικές αρχές(Claude, 2010, σ.446).

Το ΔιΔΔΑ δίνει, επίσης, πολύ μεγάλη έμφαση στις παραγράφους 5(δικαίωμα να βρεθεί το θύμα άμεσα ενώπιον δικαστή) και 6(habeas corpus). Αξίζει να σημειωθεί πως στην παράγραφο 5 του άρθρου 7 το λεκτικό πρέπει να βρεθεί ενώπιον δικαστή «σε εύλογο χρόνο»⁸⁶, αλλά στις υποθέσεις εξαφάνισης το Δικαστήριο έχει υιοθετήσει πιο αυστηρά κριτήρια και απαιτεί να βρεθεί ο προσφεύγων «άμεσα» ενώπιον δικαστή. Φαίνεται πως με αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζεται η αδυναμία που περικλείει τα θύματα τέτοιων περιστάσεων(Claude, 2010, σ.446).

Σε παρόμοια επίπεδα κινείται και για την παράγραφο 6 του ίδιου άρθρου για το δικαίωμα habeas corpus που κρίνεται ως ύψιστης σημασίας στις υποθέσεις εξαφάνισης, καθ' ότι η εφαρμογή του είναι απαραίτητη για το σεβασμό στην αξιοπρέπεια και την πρόληψη εξαφανίσεων. Αυτή η άποψη διατυπώθηκε το 2006 στην υπόθεση La Cantuta v. Peru, όταν το ΔιΔΔΑ έκρινε πως η εφαρμογή προστασίας του habeas corpus αποτελεί τη μόνη λύση για την εξασφάλιση της

⁸⁵ Βλ. ΔιΔΔΑ, Cantoral Benavides v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.69 (18 August 2000), παρ. 77.

⁸⁶ Στο πρωτότυπο αναγράφεται ως “within reasonable time”.

ελευθερίας⁸⁷. Δεν πρέπει, όμως, απλά να προστατευτεί, αλλά αυτό να γίνει και αποτελεσματικά⁸⁸.

Παρά το γεγονός πως συνήθως το Διαμερικανικό Δικαστήριο συνδέει τη διάταξη 7.6 με το άρθρο 25 της ΑΣΔΑ(δικαίωμα στην δικαστική προστασία)⁸⁹, αυτό δεν ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις, καθώς μερικές φορές η προστασία του habeas corpus κρίνεται μόνο υπό το πρίσμα του άρθρου 7. Παρόλα αυτά, η έλλειψη σταθερής στάσης πάνω στο ζήτημα αυτό δε φαίνεται να θέτει υπό αμφισβήτηση τη μεγάλη έμφαση που προσδίδει στην προστασία του habeas corpus το ΔιΔΔΑ σε υποθέσεις αναγκαστικής εξαφάνισης(Claude, 2010, σ.447).

4.5 Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Στο άρθρο 25 της Αμερικανικής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναφέρει συγκεκριμένα πως «ο καθένας έχει δικαίωμα απλής και άμεσης προσφυγής ή οποιουδήποτε άλλου επιδραστικού μέσου, σε αρμόδια δικαστήρια»⁹⁰. Αποδίδεται, λοιπόν, μια ευρεία έννοια στο άρθρο αυτό περί της δυνατότητας προσφυγής, καθώς αυτό ισχύει για όλες τις παραβιάσεις δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται όχι μόνο στην ΑΣΔΑ αλλά και στα κρατικά Συντάγματα ή νόμους(Claude, 2010, σ.449).

Το ΔιΔΔΑ συνήθως συνδυάζει το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη με τις εγγυήσεις της προγραμματισμένης νομικής διαδικασίας, όπως αναφέρεται στο άρθρο

⁸⁷ Βλ. ΔιΔΔΑ, La Cantuta et al. v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.162 (29 November 2006), παρ. 111.

⁸⁸ Βλ. ΔιΔΔΑ, Neira-Alegría et al. v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.20 (19 January 1995), παρ. 71.

⁸⁹ Βλ. ΔιΔΔΑ, Suárez Rosero v. Ecuador, Inter- American Court of Human Rights Series C No.35 (12 November 1997), παρ. 66.

⁹⁰ Το άρθρο 25 της ΑΣΔΑ αναφέρει:«everyone has the right to simple and prompt recourse, or any other effective recourse, to a competent court or tribunal».

8 της ΑΣΔΑ⁹¹. Στις υποθέσεις εξαφάνισης η συνεξέταση των δύο άρθρων εξετάζεται λαμβάνοντας υπόψη δύο παράγοντες: αρχικά, το Διαμερικανικό Δικαστήριο εξετάζει το κατά πόσο υπάρχουν επαρκή και επιδραστικά δικαστικά μέσα για την εξασφάλιση του δικαιώματος habeas corpus και σε δεύτερο στάδιο, εξετάζεται η κρατική υποχρέωση για έρευνα της φερόμενης εξαφάνισης(Pérez Solla, 2006, σ.124).

Έτσι, στις αντίστοιχες υποθέσεις αναγκαστικής εξαφάνισης το ΔιΔΔΑ θεωρεί πως παραβίαση του άρθρου 25 υφίσταται σε περίπτωση που δεν υφίσταται ή δεν είναι επαρκές το σύστημα προστασίας της ατομικής ελευθερίας ενάντια στην αυθαίρετη σύλληψη⁹². Γι'αυτό το λόγο προχωρά σε εξέταση των κρατικών αρχών για την εκπόνηση επισταμένης έρευνας και κατά πόσο αυτή επέτρεψε την πρόσβαση σε εύλογο χρόνο σε δίκη⁹³, ενώ παράλληλα γίνεται έλεγχος των γεγονότων και για την αντίστοιχη αποζημίωση των συγγενών. Υπό αυτήν την άποψη, το ΔιΔΔΑ ξεκαρίζει πως η αποζημίωση για παραβίαση δικαιωμάτων δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να περιοριστεί απλώς σε καταβολή αποζημίωσης στον κοντινότερο συγγενή⁹⁴ και για αυτό «η υποχρέωση επανόρθωσης της ζημίας είναι νομική υποχρέωση του Κράτους που δεν πρέπει να εξαρτάται αποκλειστικά στις διαδικασίες που έχουν ακολουθήσει τα θύματα»(Claude, 2010, σ.451).

4.6 Η ΠΡΩΤΗ ΥΠΟΘΕΣΗ: VELASQUEZ- RODRIGUEZ KATA ONΔΟΥΡΑΣ

Στο σημείο αυτό του κειμένου θα υπάρξει μια συνοπτική ανάλυση της σημαντικής, για την αμερικανική νομολογία, υπόθεσης Velásquez-Rodríguez v. Honduras.

⁹¹ Βλ. ΔιΔΔΑ, Goiburú v. Paraguay, Inter- American Court of Human Rights Series C No.153 (22 September 2006), παρ. 110.

⁹² Βλ. ΔιΔΔΑ, Bámaca Velásquez v. Guatemala, Inter- American Court of Human Rights Series C No.70 (25 November 2000), παρ. 192.Επίσης, ΔιΔΔΑ, Gómez-Paquiyaui Brothers v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.110 (8 July 2004), παρ.95.

⁹³ Βλ. ΔιΔΔΑ, Ticona Estrada et al. v. Bolivia, Inter- American Court of Human Rights Series C No.191 (27 November 2008), παρ. 79.

⁹⁴ Βλ. ΔιΔΔΑ, Goiburú v. Paraguay, Inter- American Court of Human Rights Series C No.153 (22 September 2006), παρ. 121.

Ο Manfredo Velásquez-Rodríguez ήταν ένας πολίτης από την Ονδούρα, ο οποίος απήχθη από την πρωτεύουσα Tegucigalpa και από τότε δεν υπήρχε καμία ενημέρωση για την τύχη του. Μάρτυρες ανέφεραν πως οι δράστες δε φορούσαν κάποια στολή και τα οχήματά τους ήταν καλυμμένα⁹⁵. Σύμφωνα με ένα πρώην μέλος των ενόπλων δυνάμεων της Ονδούρας, τον Florencio Caballero, είχαν διαδοθεί πληροφορίες πως το θύμα είχε απαχθεί παράνομα σε ένα μυστικό κέντρο κράτησης, όπου βασανίστηκε και εκτελέστηκε⁹⁶.

Το 1981 λίγο μετά την φερόμενη εξαφάνιση κάποια συγγενικά πρόσωπα του θύματος κατέθεσαν προσφυγή στην Επιτροπή. Η Επιτροπή διεξήγαγε έρευνα και ενημέρωσε την κυβέρνηση της Ονδούρας για το αίτημα και ζήτησε μια επίσημη ανταπόκριση. Η κυβέρνηση δεν ενημέρωσε την Επιτροπή με περαιτέρω πληροφορίες και έτσι, η Επιτροπή κινήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 42 του Κανονισμού της, σύμφωνα με το οποίο σε μια τέτοια περίπτωση τα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα της Επιτροπής λαμβάνονται υπόψη ως δεδομένα.

Η κυβέρνηση της Ονδούρας ζήτησε από την Διαμερικανική Επιτροπή να εξετάσει εκ νέου τα γεγονότα και να της δοθεί παραπάνω χρόνος, ώστε να διεξαχθεί κρατική έρευνα και να δημοσιευθεί το πόρισμά της. Ουσιαστικά, κάτι τέτοιο δεν υλοποιήθηκε, καθώς οι κρατικές αρχές εξέδωσαν μια σύντομη δήλωση που δε δέχονται την οποιαδήποτε ανάμειξη στην υπόθεση. Συνεπώς, λόγω των εξελίξεων αυτών η υπόθεση οδηγήθηκε σε δίκη ακόμα και με καθυστέρηση λόγω των προβλεπόμενων διαδικασιών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως κατά τη διαδικασία της δίκης τρεις μάρτυρες δολοφονήθηκαν (Pergou, 2016, σ.53).

Το ΔιΔΔΑ αντιμετώπιζε πρόβλημα με την ανακάλυψη ουσιαστών αποδείξεων. Σύμφωνα με μαρτυρίες που συλλέχθηκαν από άτομα που είχαν απαχθεί και κατάφεραν να διαφύγουν, η πρακτική αυτή είναι ιδιαίτερα συχνή στη συγκεκριμένη

⁹⁵ Βλ. ΔιΔΔΑ, Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (29 July 1988), παρ.99.

⁹⁶ Βλ. ΔιΔΔΑ, Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (29 July 1988), παρ. 131.

χώρα και η εξαφάνιση του θύματος αποτελεί μία από αυτές τις περιπτώσεις⁹⁷. Επειδή, ακριβώς, η πρακτική αυτή ήταν “δημοφιλής” από την κυβέρνηση της Ονδούρας, το Διαμερικανικό Δικαστήριο αποφάσισε να μειώσει τις απαιτήσεις του ως προς το εύρος των αποδείξεων, καθώς είναι εύλογο πως οι δράστες συνήθιζαν να εξαφανίζονται σε ολοκληρωτικό βαθμό τα όποια υλικά αποδεικτικά στοιχεία⁹⁸. Ως εκ τούτου, αποφασίστηκε πως ενδείξεις και υποθέσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε συμπεράσματα αποτελούνται από τα γεγονότα (Perrou, 2016, σ.55).

Το ΔιΔΔΑ αποφάσισε ομόφωνα πως το εναγόμενο κράτος ήταν υπεύθυνο για την εξαφάνιση του θύματος. Η απόφαση αυτή προήλθε μέσω του καθορισμού των παραβιάσεων συγκεκριμένων διατάξεων της ΑΣΔΑ, καθώς οι εξαφανίσεις δεν αναφέρονται *per se* στη Σύμβαση (Perrou, 2016, σ.55). Πιο συγκεκριμένα, αποδείχθηκε πως οι πρακτικές που έλαβαν χώρα παραβίασαν το άρθρο 4 για το δικαίωμα στη ζωή, το άρθρο 5 για την προστασία της αξιοπρέπειας του ατόμου και το άρθρο 7 για την προστασία της προσωπικής ελευθερίας⁹⁹. Επιπλέον, κρίθηκε πως το Κράτος δεν εκπλήρωσε την θετική υποχρέωση να οργανώσει την εθνική έννομη τάξη με τέτοιον τρόπο που να εγγυάται πλήρως την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αναφέρεται στην ΑΣΔΑ στο άρθρο 1 παρ.1. Αποφασίστηκε, λοιπόν, πως η αναγκαστική εξαφάνιση παραβιάζει ολοκληρωτικά τα άρθρα της Σύμβασης (Perrou, 2016, σ.55)¹⁰⁰.

4.7 ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔιΔΔΑ

Η απόφαση αυτή λειτούργησε ως δεδικασμένο για παρόμοιες υποθέσεις όπως αυτή του Saul Godínez Cruz, στην οποία φάνηκε πως κοινή συνισταμένη των αναγκαστικών εξαφανίσεων ως πρακτική παρακρατικής τρομοκρατίας¹⁰¹ αποτελεί η

⁹⁷ ό.π., παρ.147.

⁹⁸ ό.π., παρ. 131.

⁹⁹ ό.π., παρ. 155-157

¹⁰⁰ ό.π., παρ. 158

αποδυνάμωση πολιτικών αντιπάλων¹⁰² (Godinez,154). Παρόλα αυτά, με σκοπό την ενδυνάμωση της διαδικαστικής πτυχής των υποθέσεων το ΔιΔΔΑ δεν επέμεινε μόνο σε αυτά τα δεδομένα(Pernou, 2016, σ.56). Για παράδειγμα, στην υπόθεση Caballero Delgado and Santana v. Colombia αποδείχθηκε πως οι εξαφανίσεις δύνανται να αποτελούν και περιστασιακά περιστατικά. Μάλιστα, σε αυτήν την υπόθεση παρουσιάστηκαν αδιάσειστα στοιχεία εκ μέρους των θυμάτων για την κράτηση και εκτέλεσή τους(Pernou, 2016, σ.56).

Η ύπαρξη αναμφισβήτητων αποδείξεων αποτελούν βασικό στοιχείο για το ΔιΔΔΑ, καθώς η έλλειψή τους μπορεί να το οδηγήσει να δηλώσει πως δεν υπάρχει παραβίαση της ΑΣΔΑ ,όπως συνέβη και στην υπόθεση Fairen Garbi & Solis Corrales v. Honduras, παρότι βασίστηκε στις προηγούμενες υποθέσεις των Velásquez-Rodríguez και Godinez Cruz¹⁰³.

Η αλήθεια είναι πως η γενικότερη στάση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου κρίνεται ως ασταθής στις εξαφανίσεις. Είναι γεγονός πως και η Επιτροπή αλλά και το ΔιΔΔΑ αποτέλεσαν πρωτοπόρους στην αντίστοιχη νομολογία με σκοπό την πρόληψη και την αποτροπή του φαινομένου και παράλληλα έγινε σημαντική προσπάθεια να δοθεί βοήθεια στα θύματα, ώστε να ξεπεράσουν την παραβίαση των δικαιωμάτων που υπέστησαν (Pernou, 2016, σ.57).Πολλές φορές, όμως, στην προσπάθεια αυτή χάθηκε πολύτιμος χρόνος.

Στη συνέχεια ακολουθήθηκε μια πραγματιστική και ρεαλιστική προσέγγιση του φαινομένου, η οποία αποδείχθηκε ευεργετική κατά κάποιον τρόπο. Πιο συγκεκριμένα, επετεύχθη με αυτήν την οπτική η ανάδειξη βιαιότητας του φαινομένου

¹⁰¹ Βλ. ΔιΔΔΑ, Caracazo v. Venezuela, Inter- American Court of Human Rights Series C No.58 (11 November 1999) καθώς και ΔιΔΔΑ, Blanco Romero v. Venezuela, Inter- American Court of Human Rights Series C No.137 (28 November 2005).

¹⁰² Βλ. ΔιΔΔΑ, Godínez Cruz v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.5 (20 January 1989), παρ. 154.

¹⁰³ Βλ. ΔιΔΔΑ, Fairen Garbi & Solis Corrales v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.6 (15 March 1989), παρ. 157-158.

και η κινητοποίηση της διεθνούς κοινότητας για την αντιμετώπιση του φαινομένου όχι μόνο στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής, αλλά και στα υπόλοιπα μέρη του κόσμου που παρατηρούνται τέτοιες πρακτικές, καθώς μέχρι και σήμερα η έλλειψη εναρμονισμένης διεθνούς νομικής βάσης παρεμποδίζει την εξέλιξη της νομολογίας. Άλλωστε, παρατηρείται πως οι υποθέσεις αυτού του είδους δεν ανταποκρίνονται απολύτως στους ήδη υπάρχοντες νομικούς κανόνες (Kyriakou, 2012, σ. 89-96). Συνεπώς, κρίνεται αναγκαία μια λεπτομερής διαχείριση σε σταθερά νομικά πλαίσια (Pervou, 2016, σ.57).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Φτάνοντας στο τέλος της παρούσας μελέτης, οφείλουμε μέσα από τον έλεγχο των διεθνών συμβάσεων για τις αναγκαστικές εξαφανίσεις, τις αντίστοιχες αποφάσεις από το Ευρωπαϊκό, αλλά και το Διαμερικανικό, Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αλλά και τη γενικότερη προσέγγιση των δύο αυτών Δικαστηρίων, να διεξάγουμε τα απαραίτητα συμπεράσματα.

Το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει κληθεί να διαχειριστεί ουσιαστικά περισσότερες υποθέσεις αναγκαστικής εξαφάνισης συγκριτικά με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο. Το γεγονός αυτό κρίνεται λογικό, γιατί στην αμερικανική ήπειρο, ιδιαίτερα στο νότιο κομμάτι, η πρακτική αυτή αποτέλεσε την πιο συχνή μέθοδο εκφοβισμού των πολιτικών αντιπάλων από τα δικτατορικά καθεστώτα. Από την άλλη μεριά, στον ευρωπαϊκό χώρο, η εφαρμογή της αναγκαστικής εξαφάνισης παρουσιάζεται συνήθως σε συνθήκες διαμάχης με χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτά της Ρωσίας και την διαμάχη στην Τσετσενία και της διαμάχης των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων με τον κουρδικό πληθυσμό που διαμένει στο νοτιοανατολικό κομμάτι της Τουρκίας. Μάλιστα, ακόμα και η πρώτη υπόθεση αναγκαστικής εξαφάνισης στο ΕΔΔΑ ήταν η υπόθεση Κύπρος κατά Τουρκίας με στόχο την

δικαίωση του κυπριακού κράτους σχετικά με την εξαφάνιση χιλιάδων Ελληνοκυπρίων πολιτών κατά τη διάρκεια της ένοπλης σύρραξης του 1974.

Στην πρώιμη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου παρατηρήθηκε μια μεγάλη δυσκαμψία στη διαχείριση των υποθέσεων που έφταναν στο Στρασβούργο. Ο κύριος λόγος ήταν η ανάγκη παροχής από τον προσφεύγοντα αποδείξεων πέραν πάσης αμφιβολίας, γεγονός που καθιστούσε ιδιαίτερα δύσκολη την εύρεση αυτών των στοιχείων γενικότερα, πολλώ δε μάλλον σε περιπτώσεις αναγκαστικής εξαφάνισης όπου οι δρώντες καλύπτουν τα ίχνη τους με, σχεδόν απόλυτη, επιτυχία. Την κατάσταση αυτή επιβάρυνε και η αποστασιοποίηση που είχαν οι υπεύθυνοι απέναντι στο φαινόμενο λόγω της έλλειψης πολλών δικτατορικών καθεστώτων στην Ευρώπη κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα. Δυσκαμψία παρατηρήθηκε και στη διαχείριση από το Διαμερικανικό Δικαστήριο αλλά για διαφορετικό λόγο. Εν προκειμένω, η καθυστέρηση ήταν κατά βάση χρονική λόγω της κωλυσιεργίας που επεδείκνυε πολλές φορές η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έως ότου παραπέμψει κάποια υπόθεση στο Διαμερικανικό Δικαστήριο. Καθυστέρηση που πολλές φορές, δυστυχώς, κρινόταν μοιραία ακόμα και για τη ζωή του θύματος.

Μια πολύ σημαντική πτυχή στην οποία εμφανίζεται ομοιότητα ανάμεσα στα δύο Δικαστήρια αποτελεί η επιμονή για συμμόρφωση των κρατών-μελών για επίτευξη της θετικής υποχρέωσης σχετικά με την προστασία της ζωής των κατοίκων. Η ανάγκη ανάπτυξης αυτής της υποχρέωσης οδήγησε και τα ίδια τα δικαστικά όργανα να αλλάξουν τον αυστηρό τρόπο προσέγγισης που ανέπτυξαν και να προχωρήσουν σε μια πιο ρεαλιστική διαχείριση του φαινομένου με σκοπό την διαφάνεια και την αμεσότητα στη διαλεύκανση της υπόθεσης. Αυτή η μετάβαση στο ρεαλισμό συνέβαλε και στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας στο ζήτημα της αποζημίωσης των άμεσων και έμμεσων θυμάτων.

Οι διαδικασίες αυτές χρήζουν ακόμα μεγαλύτερης βελτίωσης. Άλλωστε, φαίνεται πως μια υπόθεση αναγκαστικής εξαφάνισης δεν είναι μια απλή νομική υπόθεση, καθώς πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ακόμα και το γενικότερο πολιτικό και

κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο λαμβάνει χώρα μια τέτοια πράξη. Κρίνεται, λοιπόν, απαραίτητη η υιοθέτηση μιας σταθερής, αλλά παράλληλα ευέλικτης, στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, στάσης, η οποία θα στηρίζεται σε γερά νομικά θεμέλια από το σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κατ' επέκταση από τα Δικαστήρια του Στρασβούργου και του Σαν Χοσέ.

NΟΜΟΛΟΓΙΑ

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Abu Zubaydah v. Lithuania, App No.46454/11 (lodged 14 July 2011)

Al Nashiri & Husayn v. Poland, App No.28761/11 (ECHR 24 July 2014)

Bazorkina v. Russia, App. No. 69481/01 (ECHR 27 June 2006)

Belozorov v. Russia and Ukraine, App. No. 43611/02 (ECHR

15 January 2016)

Çakıcı v. Turkey, App. No. 23657/94 (ECHR 8 July 1999)

Chahal v. United Kingdom, App. No. 22414/93 (ECHR 15 November 1996)

Conka v. Belgium, App. No. 51564/99 (ECHR 5 February 2002)

Cyprus v. Turkey, App. No. 25781/94 (ECHR 12 May 2014)

Edilova v. Russia, App. No. 14662/07 (ECHR 28 February 2012)

El- Masri v. The Former Yugoslavian Republic of Macedonia (FYROM),

App.No.39630/09 (ECHR 13 December 2012)

Giorgi Nikolaishvili v. Georgia, App. No. 37084/04 (ECHR 13 April 2009)

Ipek v. Turkey, App. No. 25760/94 (ECHR 3 May 2009)

Klass v. Germany, App. No. 5029/71 (ECHR 6 September 1978)

Kurt v. Turkey, App. No. 15/1997/799/1002 (ECHR 25 May 1998)

Medova v. Russia, App. 25385/04 (ECHR 5 June 2006)

Medvedyev and others v. France, App. No. 3394/03 (ECHR 29 March 2010)

Rantsev v. Cyprus and Russia App. No. 25965/04 (ECHR 7 January 2010)

Riera Blume and others v. Spain App. No. 37680/97 (ECHR 14 October 1999)

Sangariyeva and others v. Russia App. No. 1839/04 (ECHR 1 December 2008)

Sevtap Veznedaroglu v. Turkey App. No. 32357/96 (ECHR 11 April 2000)

Timurtaş v. Turkey App. No. 23531/94 (ECHR 13 June 2000)

Turluyeva v. Russia App. No. 63638/09 (ECHR 7 October 2013)

Umarova v. Russia, App. No. 25654/08 (ECHR 31 July 2012)

Varnava and others v. Turkey App. Nos. 16064/90 et al. (ECHR 13 September 2009)

Yandiyev and others v. Russia App. No.43811/06 (10 October 2013)

Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Bámaca Velásquez v. Guatemala, Inter- American Court of Human Rights Series C No.70 (25 November 2000)

Baldeón García v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.147 (6 April 2006)

Blake v. Guatemala, Inter- American Court of Human Rights Series C No.36 (22 January 1998)

Blanco Romero v. Venezuela, Inter- American Court of Human Rights Series C No.137 (28 November 2005)

Caballero- Delgado and Santana v. Colombia, Inter- American Court of Human Rights Series C No.22 (8 December 1995)

Cantoral Benavides v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.69 (18 August 2000)

Caracazo v. Venezuela, Inter- American Court of Human Rights Series C No.58 (11 November 1999)

Fairen Garbi & Solis Corrales v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.6 (15 March 1989)

Goiburú v. Paraguay, Inter- American Court of Human Rights Series C No.153 (22 September 2006)

Gómez Palomino v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (22 November 2005)

Gómez-Paquiyaury Brothers v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.110 (8 July 2004)

Heliodoro Portugal v. Panama, Inter- American Court of Human Rights

Series C No.186 (12 August 2008)

La Cantuta et al. v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.162 (29 November 2006)

Neira-Alegría et al. v. Peru, Inter- American Court of Human Rights Series C No.20 (19 January 1995)

Suárez Rosero v. Ecuador, Inter- American Court of Human Rights Series C No.35 (12 November 1997)

Ticona Estrada et al. v. Bolivia, Inter- American Court of Human Rights Series C No.191 (27 November 2008)

Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Inter- American Court of Human Rights Series C No.8 (29 July 1988)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- American Convention on Human Rights: <https://www.cidh.oas.org/>
- Council of Europe: <https://www.coe.int/>
- European Court of Human Rights: <https://www.echr.coe.int/>
- European Court of Human Rights cases' database:
<https://www.hudoc.echr.coe.int/>
- Inter-American Court of Human Rights cases' database:
<https://www.corteidh.or.cr/>

- Organization of American States (OAS): <https://www.oas.org/>
- United Nations: <https://www.un.org/>
- United Nations Treaties: <https://www.treaties.un.org/>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ακτύπης, Σ.- Η. (2017), “Άρθρο 2- Το δικαίωμα στη ζωή” στο Σισιλιάνος, Λ.-Α. (επιμ.) *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ερμηνεία κατ’ άρθρο*, 2η έκδοση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 66-119.
- Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2012), *Το ΕΔΔΑ σε 50 ερωτήσεις*, διαθέσιμο στο: https://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_ELL.pdf (25/4/2020)
- Ζαρογιάννη, Φ. και Σαλονικίδης, Π. (2018), *Αναγκαστικές Εξαφανίσεις: Ορισμός, Ιστορική Αναδρομή και Νομική Απαγόρευση*, *Expressis Verbis Law Journal*, vol.2, σελ. 124-134, διαθέσιμο στο: <http://ejournals.lib.auth.gr/XVLaw/article/view/6776> (10/4/2020).
- Μπολάνη, Λ.-Μ. (2017), “ Άρθρο 5- Το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια” στο Σισιλιάνος, Λ.-Α. (επιμ.) *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ερμηνεία κατ’ άρθρο*, 2η έκδοση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ.167-224.
- Περράκης, Σ. (2020), *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Προς ένα jus universalis?*, 2η έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

- Πρακτορείο Reuters,(2002), “Οι τρεις μέρες που συγκλόνισαν τη Μόσχα”, *Καθημερινή*, 27 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο:
<https://www.kathimerini.gr/133173/article/epikairothta/kosmos/oi-treis-meres-poy-sygklonisan-th-mosxa> (17/6/2020)
- Ταλιαδώρος,Δ.,(2003), “Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Αττίλα ΙΙ”, *Καθημερινή*, 3 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο:
<https://www.kathimerini.gr/1067054/gallery/epikairothta/kosmos/oi-polemikes-epixeirhseis-toy-attila-ii> (1/6/2020)

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Britannica (1998), *Night and Fog Decree*, διαθέσιμο στο:
<https://www.britannica.com/topic/Night-and-Fog-Decree> (21/5/2020)
- Claude, O. (2010), *A Comparative Approach to Enforced Disappearances in the Inter-American Court of Human Rights and the European Court of Human Rights Jurisprudence*, *Intercultural Human Rights Law Review*, vol.5, σ.408-462, διαθέσιμο στο:<https://www.stu.edu/> (22/4/2020)
- Council of Europe (2016), *Commissioner for Human Rights, Missing persons and victims of enforced disappearance in Europe*, διαθέσιμο στο:
<https://rm.coe.int/missing-persons-and-victims-of-enforced-disappearance-in-europe-issue-16806daa1c> (8/5/2020)

- Council of Europe (1950), *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, διαθέσιμο στο:
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (18/4/2020)

- Council of Europe (2013), *The Court in Brief*, διαθέσιμο στο:
<https://edoc.coe.int/en/european-court-of-human-rights/5630-the-court-in-brief.html> (10/5/2020)

- Dulitzky, A. (2019), *The Latin-American Flavor of Enforced Disappearances*, *Chicago Journal of International Law*, Vol.19(2), διαθέσιμο στο:
<https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol19/iss2/3> (17/4/2020)

- European Court of Human Rights (2020), *Presidency of the Court*, διαθέσιμο στο:
<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/president&c=> (12/5/2020)

- Grossman, C. (1992), *Disappearances in Honduras: The Need for Direct Victim Representation in Human Rights Litigation*, *Hastings International and Comparative Law Review*, vol.15 (3), διαθέσιμο στο:
https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1325&context=hastings_international_comparative_law_review (16/5/2020)

- Hampson, F. (1990), *The Concept of an “Arguable Claim” Under Article 13 of the European Convention on Human Rights*, *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 39 (4), διαθέσιμο στο:
<https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/concept-of-an-arguable-claim-under-article-13-of-the-european-convention-on-human-rights/3C9A4F3B7BC3C550FF1AEEDD74621F1> (1/6/2020)

- Jacobs, F., White, R. and Ovey, C. (2010), *The European Convention on Human Rights*, 5th edition, Oxford: Oxford University Press.

- Kyriakou, N. (2012), *An affront to the conscience of humanity: enforced disappearance in international human rights law*, PhD Thesis, Florence: European University Institute, διαθέσιμο στο: <https://www.core.ac.uk/> (5/6/2020)

- Lantrip, J. (1999), *Torture And Cruel, Inhumane And Degrading Treatment In The Jurisprudence Of The Inter-American Court Of Human Rights*, ILSA Journal of International & Comparative Law, vol. 5(3), διαθέσιμο στο: <https://nsuworks.nova.edu/ilsajournal/vol5/iss3/2> (11/6/2020)

- Martin, C. and Rodríguez-Pinzón, D. (2014), *The Prohibition of Torture and Ill-Treatment in the Inter-American Human Rights System: A handbook for Victims and their Advocates*, 2nd edition, διαθέσιμο στο: https://www.omct.org/files/2014/11/22956/v2_web_guide_interamricain_en_omc14.pdf (20/6/2020)

- Organization of American States (OAS) (1969), *American Convention on Human Rights*, διαθέσιμο στο : <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (2/5/2020)

- Organization of American States (OAS) (1994), *Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons*, <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-60.html> (13/5/2020)

- Pasqualucci, M. (1995), *The Inter-American Human Rights System: Establishing Precedents and Procedure in Human Rights Law*, University of Miami

Inter-American Law Review, vol. 26(2), διαθέσιμο στο:
<http://repository.law.miami.edu/umialr/vol26/iss2/4> (11/6/2020).

- Pérez Solla, M.F. (2006), *Enforced Disappearances in International Human Rights*, Jefferson: McFarland & Company Inc.
- Pervou, J. (2016), *The right not to be subjected to enforced disappearance in public international law*, PhD Thesis, Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, διαθέσιμο στο:
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/37156#page/1/mode/2up> (20/5/2020)
- Republic of Guatemala, *Constitution of the Republic of Guatemala*, (1985) (as amended to 1993), διαθέσιμο στο: <http://constitutionnet.org/> (25/4/2020)
- Scovazzi, T. and Citroni, G. (2007), *The Struggle Against Enforced Disappearances and the 2007 United Nations Convention*, διαθέσιμο στο:
https://books.google.gr/books/about/The_Struggle_Against_Enforced_Disappearances.html?id=PC65YtFIWiAC&redir_esc=y (3/6/2020)
- Sikkink, K. and Walling, C. (2007), *The Impact of Human Rights Trials in Latin America*, Journal of Peace Research, vol. 44 (4), διαθέσιμο στο:
<https://www.jstor.org/stable/27640539?seq=1> (6/5/2020)
- UN General Assembly (2006), *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, διαθέσιμο στο:
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-16&chapter=4 (10/4/2020)
- UN General Assembly (1966), *International Covenant on Civil and Political Rights*, διαθέσιμο στο:

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4 (15/4/2020)

- Vermeulen, M.L. (2012), *Enforced disappearance: determining state responsibility under the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances*, Utrecht: Utrecht University School of Law, διαθέσιμο στο: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/235389> (10/5/2020)